

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULETA ZA DRUŽBENE VEDE

Sarah Hieng

Sprememba vlog v družini in plačano družinsko delo

diplomsko delo

Ljubljana, 2009

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULETA ZA DRUŽBENE VEDE

Sarah Hieng

Mentorica: doc. dr. Zdenka Šadl

Sprememba vlog v družini in plačano družinsko delo

diplomsko delo

Ljubljana, 2009

Hvala moji mami, da je z mano upala, da selotejp ne bo popustil, preden bo diploma oddana in hvala tudi vsem ostalim, ki so mi vsaj enkrat skušali dopovedati, kako pomembno je, da to zaključim.

Za strokovno vodstvo, nasvete in vztrajnost pa se zahvaljujem tudi moji mentorici dr. Zdenki Šadl.

SPREMEMBA VLOG V DRUŽINI IN PLAČANO DRUŽINSKO DELO

Osnova vsake človeške družbe je družina, ki posameznikom nudi oskrbo in emocionalno oporo. Kljub večjemu sodelovanju moških pri opravljanju družinskega dela, večino skrbstvenih nalog še vedno opravijo ženske, ki največkrat, poleg domačega, opravljajo tudi plačano delo. Zaradi dvojne obremenjenosti se pojavi težava usklajevanja službenih in družinskih obveznosti. V diplomski nalogi sem podrobneje raziskala varovanje in vzgojo otrok. V Sloveniji pomoč pri varstvu otrok v veliki meri nudijo sorodniki, vendar ta oblika pomoči prinaša obvezo moralne odgovornosti vračila usluge. Starši se za varstvo otrok odločajo zaradi pomanjkanja časa, vendar takšna odgovornost pomeni nezaželeno časovno obvezo. Ena od rešitev je plačano varovanje otrok, ki ga nudijo različne javne in zasebne organizacije, ter ponudnice, ki to delo opravljajo na črno. Javne varstvene organizacije imajo enotno določen delovni čas, ki pa navadno ne pokriva potreb zaposlenih staršev. Zaradi predvidevanja, da so zasebni ponudniki bolj fleksibilni glede delovnega časa v primerjavi z javnimi varstvenimi organizacijami, sem ponudbo in okoliščine preverjala z intervjuji, ki sem jih opravila s predstavniki zasebnega sektorja varovanja.

Ključne besede: *družina, družinsko delo, očetje, varovanje in vzgoja, zasebni ponudniki.*

CHANGE OF ROLE IN FAMILIES AND PAID DOMESTIC WORK

The basic unit of every society is a family. It takes care for its members and offers an emotional support. Although modern men take part in domestic work, the majority of it is still done by women who also take part in paid work. A double burden of the women brings out a question of balancing responsibilities between work and family. Main objective in this diploma paper was childcare and education. In Slovenia relatives are often source of childcare help, but this form of informal help creates a moral responsibility of repaying the favours. As parents usually decide for childcare because of lack of time, this brings an undesired time commitment. An alternative solution is provided by paid childcare, which is offered by different public and private organizations and other individuals, whose services are mostly a part of a black market. Public childcare organizations have a unified working time, which usually does not cover the needs of employed parents. As it seems likely that private sector is more flexible regarding working time, I performed some interviews with different representatives of private childcare.

Key words: *family, family work, fathers, childcare and education, private sector.*

1 Uvod	6
2 Družina.....	9
2.1 Kaj je družina?	9
2.2 Družina skozi čas	11
2.3 Družina v tranziciji in tržnem sistemu – primer Slovenije	14
3 Družinsko delo.....	18
3.1 Kdo opravlja družinsko delo.....	19
3.2 Vrednotenje družinskega dela.....	23
3.4 Varovanje in vzgoja otrok.....	26
4 Plačano družinsko delo v tujini – študije primerov	30
5 Javni in zasebni ponudnikih otroškega varstva	35
6 Sklep	48
7 Literatura.....	50

1 Uvod

Sodobno družinsko življenje v zahodnih družbah je podrejeno hitremu načinu življenja in s tem povezanim pomanjkanjem časa. Zaposleni starši opravljajo službe, ki od njih zahtevajo vedno več, kljub temu pa morajo v »prostem« času poskrbeti zase in za svoje družine. Nekaj dela olajšajo ali vsaj skrajšajo različni gospodinjski aparati, malo pomagajo sorodniki ali prijatelji. Nove možnosti pa se odpirajo tudi z vse večjim povpraševanjem in ponudbo plačanega gospodinjskega dela, vendar je ta možnost dosegljiva predvsem ekonomsko privilegiranim družbenim skupinam. Podobno velja za skrb za otroke.

Ženske, ki najemajo delovno silo za opravljanje nujnih dejavnosti v družini, pridobijo (kupijo) »svobodo« in neodvisnost od dvojne obremenjenosti, ki ostaja »prava realnost« socialno deprivilegiranih žensk nižjih družbenih slojev. Povedano drugače, za žensko z uspešno kariero, oblečeno v Armanijeva oblačila ter s Pradino torbico v eni in otrokom v drugi roki, danes ne stoji moški – v smislu, da se nanj premešča vsakdanja skrb za družino – temveč druga (nevidna, neslišna ter pogosto slabo plačana) ženska, ki čisti »njen« dom, »ji« kuha kosila in skrbi za »njene« otroke. (Šadl 2004, 980).

V sodobnih kapitalističnih družbah le redki starši delajo osem ur na dan, samoumevne so postale nadure, ki jih nekateri zaposleni opravljajo zaradi želje po napredovanju oziroma karieri, večina pa predvsem zato, ker ne želijo izgubiti službe. Ljudje so vedno bolj obremenjeni s pomanjkanjem časa, ki naj bi ga namenili družini in skrbi za otroke. Normalno delovanje družine in reprodukcija njenih članov sta odvisni od rutinskega opravljanja številnih opravil in zahtevata veliko mero usklajevanja med vsemi člani. Vse to sodi v domače delo. »Hkrati s čiščenjem, pripravljanjem hrane, potrošnjo ipd. predvsem ženske opravljajo odnosno delo, negovanje bolnih, skrb za stare, blaženje frustracij iz šole in služb, ustvarjanje prijetnega počutja.« (Rener v Oakley 2000, 286)

V moderni industrijski družbi je bilo samoumevno, da so ženske opravile večino teh nalog, saj so bile določene za skrb za otroke in dom, moški pa so bil zadolženi za pridobivanje dohodka, torej za finančno preskrbo družine. V sodobnih družinah so se

stvari precej spremenile, saj si tudi ženske ustvarjajo poklicno kariero in imajo zato manj časa in energije, ki bi ju lahko posvetile družini. Čeprav ženske danes v zahodnih družbah opravijo več plačanega dela kot pred desetletji, njihovi partnerji ne opravijo več neplačanega dela v družini. Zaposlene ženske so v številnih primerih prisiljene, da pri opravljanju gospodinjskega dela in pri varstvu otrok poiščejo tujo pomoč; to jim lahko nudijo sorodniki, ali pa najete gospodinjske pomočnice, varuške in različni gospodinjski servisi.

V Sloveniji je za varstvo otrok poskrbljeno preko mreže številnih javnih in nekaterih zasebnih vrtcev. N. Černigoj Sadar in A. Kanjuo Mrčela (2007) omenjata, da se v Sloveniji tradicija urejene javne skrbi za otroško varstvo v času tranzicije ni zmanjšala, ampak je ostala neprekinjena, kar je v primerjavi z drugimi srednje- in vzhodnoevropskimi državami izjema. Cena vrtca oziroma znesek, ki ga za vrtec plačajo starši se določa proporcionalno glede na dohodke staršev in število otrok, ki jih imajo. Predvsem v večjih mestih se pojavlja problematika pomanjkanja prostih mest za otroke.

Na področju raziskovanja plačanega družinskega dela obstaja mnogo tujih raziskav, v zadnjih letih pa to področje pri nas raziskujeta Z. Šadl (2004, 2006) in M. Hrženjak (2007). Zaradi tradicije zaposlovanja žensk v socialističnih sistemih je situacijo v Sloveniji težko primerjati s tistimi, ki so opisane v raziskavah, opravljenih v zahodnoevropskih državah, ZDA, Kanadi in Avstraliji. M. Jogan (1986) omenja, da ekonomska emancipacija še ne pomeni celostne emancipacije, je pa osnova za spremembe družbenih odnosov in tudi družine. Omenja podatek, da se je med leti 1945 in 1980 število zaposlenih žensk v Jugoslaviji povečalo za več kot štirinajstkrat. M. Jogan (1990) pa navaja tudi podatke po katerih so leta 1985 ženske dosegle najvišji delež med zaposlenimi v Sovjetski zvezi (47,7%), takoj za njimi pa v (real)socialističnih državah Evrope (43,8%), kar zopet potrjuje večjo zaposlenost v državah s socialističnim sistemom. Domače raziskave pa kažejo trend naraščajoče plačane pomoči v zasebnih gospodinjstvih tudi v Sloveniji. »Osnovna razloga naraščanja povpraševanja po plačanem domačem delu sta dva: prvi je nuja, ki izhaja iz konflikta dolgih in napornih delovnikov

ter skrbstvenih obveznosti, drugi pa je določen življenjski slog, ki je povezan z določenim ekonomskim položajem.« (Hrženjak 2007, 238).

Cilj diplomske naloge je prvič: predstaviti spolno določeno delitev družinskega dela v sodobnih zahodnih družbah s pomočjo nekaterih izbranih tujih študij, in drugič: raziskati zasebne ponudnike storitev varovanja otrok v Sloveniji.

Diplomska naloga je zgrajena iz petih poglavij. V prvem poglavju podajam definicijo družine in spremembe, ki jih je doživela skozi različna zgodovinska obdobja ter opis stanja v Sloveniji. V drugem poglavju definiram, kaj je družinsko delo, kdo ga opravlja in njegovo družbeno vrednotenje. Družinsko delo obsega številne naloge, za podrobnejšo analizo pa sem izbrala problematiko varstva in vzgoje otrok. V tretjem poglavju so predstavljene študije primerov nekaterih tujih avtorjev. V četrtem poglavju podajam sliko stanja na področju varovanja in vzgoje otrok v Sloveniji in analiziram pridobljene podatke, ki sem jih zbrala z intervjuji. Intervjuje sem opravila z različnimi osebami, ki so povezane z varovanjem in vzgojo otrok pri nas: z gospo Olgo Jukič iz Ministrstva za šolstvo, znanost in šport, zaposleno na sektorju za predšolsko vzgojo; z gospo Nado Kirn, direktorico Združenja staršev in otrok Sezam; z gospo Milojko Lamut, direktorico zasebnega Waldorfskega vrtca; gospo Lucijo, ki že vrsto let opravlja delo varuške otrok na svojem domu in z gospodično Moniko Brodarič, ki je pedagoški vodja v zasebnem vrtcu Mali princ v Domžalah. Posebej me je zanimalo, ali spremembe v delovnem času, ki so nastopile, in nove oblike družinskega življenja pri nas, vplivajo na povečevanje povpraševanja po plačanem zasebnem varstvu otrok.

2 Družina

2.1 Kaj je družina?

Družina je bila v znanstveni literaturi opredeljena kot družbeni podsistem ali institucija, v kateri se posamezniki in posameznice naučijo osnovnih načel delovanja medčloveških odnosov. Lahko bi torej rekli, da je družina nekakšen laboratorij, ki otroke vzgaja, da lahko vstopijo v družbo, v kateri so rojeni.

Družina posreduje novim članom družbena pravila, ki jih je potrebno upoštevati in jim slediti. Družina je pomembna tako za posameznika kakor za družbo v celoti. V njej poteka tudi skrb za odrasle in ostale člane družbe, saj tudi slednji potrebujejo okolje in bližnje osebe, ki jim nudijo različne vrste socialne opore. Pojmovanje družine v zgodovinskem razvoju se je spreminjalo skupaj s človeškim napredkom in novimi ureditvami človeških skupnosti. V nadaljevanju bom na kratko povzela nekatere sociološke definicije družine, po avtorjih M. Haralambos in M. Holborn.(1999)

G. P. Murdock definira družino takole: »Družina je družbena skupina, za katero je značilno skupno bivanje, ekonomsko sodelovanje in reprodukcija. Vključuje odrasle obeh spolov, med katerimi najmanj dva vzdržujeta družbeno priznано seksualno razmerje, in enega ali več otrok, lastnih ali posvojenih.« (Haralambos in Holborn 1999, 325) Ta definicija zajema večino predstav o tem, kaj družina je, vendar, kakor vsaka druga definicija, tudi ta »izpusti« nekatere možne oblike družin. V nekaterih skupnostih namreč poznajo tipe družin, kjer je ženska glava družine in živi sama s svojimi potomci, ne glede na to, kdo je oče teh potomcev. Poznamo seveda tudi patriarhalne družine, kjer je glava družine oče. Družina je lahko nuklearna, kar pomeni, da v takšni skupnosti živita partnerja in njuni otroci, ali pa razširjena, kar pomeni, da z nuklearno družino živijo še stari starši ali drugi sorodniki po materini ali očetovi strani. (Haralambos in Holborn 1999, 326)

Sociološki funkcionalisti so družino definirali s pomočjo družbenih funkcij, ki jih ima kot družbeni podsistem. Po eni strani so te funkcije vezane na družbo, ki brez reproduktivnih,

ekonomskih in vzgojnih funkcij, ki jih družina opravlja, ne bi mogla obstajati. Po drugi strani enako velja za družino, saj naj bi ta dajala okvir, znotraj katerega se odvijajo vse te funkcije. T. Parsons o družini govori kot o nosilki dveh osnovnih funkcij, ki sta povezani z izgradnjo in stabilnostjo osebnosti. Prva je primarna socializacija, preko katere družina poskrbi, da otrok družbena pravila sprejme za svoja in si v skladu z njimi izgradi osebnost, druga pa je stabilizacija odraslih. Družina odraslim osebam nalaga določene vloge, ki jim prinašajo stabilnost preko točno določenih nalog, ki so jim glede na te vloge dodeljene. Dodatno sidrišče pa predstavlja emocionalna opora, ki so odraslim nudijo ostali člani družine, običajno so to ženske.

Marksizem podaja definicijo družine preko temeljne ideje razvoja družine skozi zgodovino in njene povezanosti z načinom materialne proizvodnje. Tako naj bi bila monogamna nuklearna družina logična posledica skrbi za nasledstvo zasebne lastnine. Tako si možje oziroma očetje zagotovijo, da so otroci, ki so nasledili njihovo lastnino dejansko njihovi potomci.

Povsem nov pogled na družino so oblikovale feministične avtorice, ki z družino niso povezovale le pozitivnih učinkov na družbo, ampak tudi negativne. Feministke so tudi prve tematizirale družinsko delo, ki predstavlja pomemben ekonomski vidik družine. Pomembno temo so v feministični teoriji predstavljala tudi razmerja moči med družinskimi člani. Številne avtorice so trdile, da družinska razmerja prinašajo več koristi moškim kot ženskam, saj so moški tisti, ki imajo na osnovi ženine odvisnosti od moža večjo ekonomsko moč.

Nekatere feministke so družino razumele in opisovale predvsem kot področje zatiranja žensk, ki so nemočne v odnosu do partnerjev, marksisti pa so družino gledali skozi lečo privatne lastnine. Stičišče teh teorij je vloga družine kot vsestranskega »servisa« za svoje člane, ki omogoča njihovo vključevanje v družbo. Kljub temu, da je družina vedno oskrbovala svoje člane, so se naloge, ki jih je opravljala, spreminjale skozi čas. V naslednjem poglavju bom opisala pogloblitve spremembe, ki so vplivale na spremembo vloge družine v življenju posameznikov in posameznic.

2.2 Družina skozi čas

Kot ugotavlja G. Caselli (1988, 5), so v prazgodovini ljudje živeli v rodovno-plemenskih zvezah, ki so bile obsežne, saj so vključevale veliko število članov. To je bilo pomembno za preživetje otrok, saj so si s številčnostjo zagotovili, da so lažje premagali težave, s katerimi so se srečevali. Imeli so mnogo potomcev, od katerih jih je zelo malo preživelo. Tudi odrasli člani skupnosti so umirali zgodaj, zato je skupnost tako omogočala, da so otroci, ki so ostali brez staršev, imeli skrbnike.

Pomemben mejnik v človeški zgodovini so predstavljala prva naselja. V tem času se pričnejo znotraj skupnosti, ki so živele v posameznih naseljih, oblikovati tudi družine. V njih so živeli ljudje, ki so bili v medsebojni sorodstveni povezavi. Skupnost še vedno ostane pomemben dejavnik v življenju posameznika ali posameznice, vendar ima sedaj najpomembnejšo vlogo družina. Ta družina je za posameznike določila, katere so njihove delovne naloge in kako naj bi živeli. Takšni družini bi ustrezala Parsonsova definicija razširjene družine, saj je v njej skupaj živelo več generacij. (Haralambos in Holborn 1999, 330)

Kmečke družine so prav tako predstavljale skupnost, ki je bila sestavljena iz razširjene družine, ki je vključevala tudi hlapce in deklet, ki niso bili krvni sorodniki. »Varstvo otrok« je v kmečkih družinah predstavljalo dejavnost, ki ji niso (mogli) posvečati pretirane pozornosti, saj je bilo delo tisto, ki je določalo ritem življenja. Za dojenčke so tako skrbele dojilje ali pa starejši bratje in sestre. Dodaten »ukrep«, ki je olajšal varovanje otrok, pa je bilo povijanje v štruco.

S pomočjo dolgih povijalnih trakov so dojenčke povijali tako čvrsto, da niso mogli premikati niti rok niti nog. Očitno je to rabilo predvsem 'imobilizaciji' otroka: kmečke dojilje iz Cusseta so na primer v tesno štruco povezane otroke preprosto obesile na žebelj, kadar so hotele opraviti delo. Ena izmed posledic tega je bila, tako lahko domnevamo, da je lahko dojenček le počasi razvil svoje motorične sposobnosti. Ta običaj povijanja pa kaže presojati tudi kot znak tega, da do igrivega medsebojnega odnosa med dojenčkom in materjo (ali dojiljo) ni moglo

pri in da to tudi ni bilo mišljeno. Po drugi strani so bili dojenčki na ta način zaščiteni pred nevarnostmi nekaterih nesreč ali obolenj (odprtimi ognjišči, neizogibnim prepikom v dimnih kuhinjah). (Seider 1998, 36).

Pri otrocih, ki niso bili več dojenčki, težko govorimo o varstvu, saj so se takoj, ko so bili tega zmožni, pridružili starejšim bratom in sestram oz. hlapcem in že prevzemali delo, ki so ga lahko opravljali. R. Seider (1998, 38) tudi poroča o dejstvu, da v kmečkih družinah ni bilo nikakršnega posebnega programa socializacije; najpomembnejše je bilo privajanje na delo.

V življenju družine so se do prihoda industrializacije v osemnajstem stoletju zgodile le manjše spremembe, ki pa niso značilno spreminjale poteka in pravil družinskega življenja. Parni stroj, ki je zgodovinsko pomembno zaznamoval mnoge vidike človeškega življenja, je močno vplival tudi na spremembo v načinu delovanja in vsakdanjega življenja družine. V vseh preteklih obdobjih je ženska opravljala enakovredna dela in naloge v družini. Ženske in njihovi partnerji so bili soodvisni, saj so bile naloge obeh enako pomembne za preživetje celotne družine.

S selitvijo družin v mesto in z odhodom moških na opravljanje plačanega dela, ki so ga v moderni, industrijski družbi opravljali izven doma, so ženske postale odvisne od partnerja. Dodeljena jim je bila vloga gospodinje, ki je svoje delo opravljala v zasebni sferi in za to delo ni bila plačana. Denar, ki so ga ženske – gospodinje potrebovale za nakup hrane in drugih dobrin, potrebnih za gospodinjstvo, so prejemale od svojih soprogov. Tako se tudi prvič pojavi razlikovanje družbe med zasebnim oz. domačim ter poklicnim življenjskim področjem. V povezavi s tem R. Seider (1998, 126) tudi omenja, da se ženskam pripiše določene lastnosti, ki jih povežejo z domom in skrbjo za družino, moškim pa lastnosti, ki jih kot močne poveže z zunanjim, poslovnim svetom.

Tradicionalno zadržano vedenje staršev do otrok in pogoste telesne kazni, ki so jim jih nalagali, so postali vprašljivi. Hkrati se je začelo tudi razsvetljsko gibanje proti njihovemu zanemarjanju, ki je koreninilo – podobno kot ravnodušnost – v nameri, da bi otroke po možnosti držali daleč od sebe. To gibanje je bilo povezano s propagiranjem hranjenja dojenčkov pri prsih. Tako kot

so videli v zvezi med zakoncema vez med posameznikoma, ki se cenita in ljubita zaradi svojih nezamenljivih lastnosti, so tudi otrokom kot plodu ljubečih se zakoncev, vse bolj pripisovali status individuumov. (Seider 1998, 129)

To je seveda slika, ki se kaže na strani bolj premožnih družin, kjer so ženske ostajale doma in skrbele za dom in otroke. Po drugi strani imamo številne družine mezdnih delavcev, kjer so bile zaradi nizkih dohodkov in nuje preživetja družine, tudi matere zaposlene v javni sferi plačanega dela. Mlajše otroke, ki še niso bili sposobni skrbeti sami zase so čuvale sosede, sorodnice ali plačane negovalke.

Tukaj je imela solidarnost v delavskih četrtih velik pomen, še posebej medsebojna pripravljenost žensk, da si priskočijo na pomoč. Starejši otroci so bili čez dan večinoma prepuščeni sami sebi. Velik del časa so prebili na cesti, vendar pa so bili tudi kar naprej zaposleni z iskanjem hrane, opravki in različnimi deli, ki so jih postorili za majhno plačilo. (Seider 1998, 187)

Zakaj se pojavi velika razlika v dojemanju moškega in ženskega dela oziroma plačane zaposlitve in neplačanega družinskega dela? Količina dela je bila verjetno precej enakovredna, saj so delavci v prvih industrijskih obratih preživljali večino svojega delovnega dne. Za ženske se je količina dela, ki so ga morale opraviti s selitvijo v mesto, prav tako povečala.

V mestu so bile ženske navadno oddvojene od svoje razširjene družine, ki jim je v predindustrijskem obdobju pomagala opraviti domače delo. Glavna razlika med neplačanim domačim in plačanim delom je predvsem v dejstvu, da ena prinaša plačilo, druga ne. Ravno plačilo pa je ključno za družbeno priznavanje vrednosti dela. Delo, ki ga nekdo opravi brez plačila, v javni družbeni percepciji modernih družb ni cenjeno. Tisti, ki ga opravlja, zanj ne dobi priznanja v družbi. Prav tako pa mu to ne prinaša nobenih drugih prednosti, razen dejstva, da so naloge opravljene. Plačilo torej določa vrednost dela. Delo, ki ga ženske opravijo in je nujno za nemoteno opravljanje plačanega dela ali šolskih obveznostih, zaradi dejstva, da zanj niso plačane, ne pomeni pravzaprav nič.

Večje spremembe na področju plačanega zaposlovanja žensk v nekaterih zahodnih državah nastopijo v dvajsetem stoletju, zlasti z uvedbo novih zakonskih in političnih

pravic. Večja participacija žensk v plačanem delu zunaj doma pa se je pojavila tudi kot posledica obeh svetovnih vojn, zaradi pomanjkanja moške delovne sile. Moški so bili vpoklicani v vojsko, države pa so zato mobilizirale svoje rezervne delovne sile, ki so morale proizvesti dobrine, potrebne za vojsko in civiliste. Zaradi večjega sodelovanja žensk na trgu dela in zaradi razširjene uporabe novih, učinkovitejših kontracepcijskih sredstev, se je zmanjšala tudi stopnja rodnosti. Seider kot ključne razloge za omejevanje rojstev našteva različne dejavnike: željo večjega števila žensk, da ne bi opustile svoje poklicne dejavnost, višje zahteve glede bivalnega prostora in kvalitete življenja v prostem času, materialno obremenitev, ki jo prinesejo otroci, ki tudi ne predstavljajo potrebne delovne sile ali pa jamstvo za varno starost staršev ter zavedanje, da čustveno lahko zadovoljstvo prinaša tudi en sam otrok. (Seider 1998, 247).

Nekatere države pa so pomembne spremembe, po katerih se enakost moških in žensk v družbi še danes razlikuje, uvedle preko političnih idej socializma in komunizma. V naslednjem delu naloge bom podrobneje orisala stanje družine v tranziciji v Sloveniji.

2.3 Družina v tranziciji in tržnem sistemu – primer Slovenije

S prehodom socializma v tržni sistem se je v naši družbi spremenilo mnogo stvari. Spremembe so bile najbolj očitne na področju gospodarstva. V prejšnjem sistemu je bilo gospodarstvo večinoma v lasti države, ki je tudi odredila količino proizvedenih artiklov glede na gospodarske plane.¹ Z novim sistemom v devetdesetih letih dvajsetega stoletja

---

¹ Po drugi svetovni vojni je na področju Jugoslavije in s tem tudi Slovenije zavladal socialistični politični režim. Socializem je svoje korenine postavil na temelju komunistične ideologije, iz katere je oblast črpala ideje za svoje politične programe. Življenje v socialističnih republikah je namreč potekalo po različnih programih. Imeli so program za razvoj industrije, kmetijstva in seveda tudi program za razvoj družine. Tako je bilo v programu Zveze komunistov Jugoslavije tudi zapisano:

Zveza komunistov Jugoslavije spremlja globoke procese, ki se odigravajo v družini, potrebe družine in njene možnosti, in ji je neprenehoma pred očmi, da moramo s subjektivnimi silami in ustvarjanjem materialnih pogojev, posebno v okviru komun in stanovanjskih skupnosti, pospešiti

se pojavi velik delež privatne lastnine, prav tako pa so se privatizirala do tedaj državna podjetja.

Če se na kratko ozremo na zahodne moderne družbe, ugotovimo, da so ženske pogosto ostajale doma in opravljale delo gospodinje in matere. Danes je drugače, saj se v večjem številu odločajo, da se zaposlijo zunaj doma, vsaj za polovični delovni čas. Razlog je bodisi finančna situacija, ali pa želja, da bi kljub družinskim obveznostim nadaljevale in razvijale svojo poklicno pot in/ali kariero. Finančni vidik zaposlovanja žensk ni več zanemarljiv, saj večina moških danes s svojo plačo, ne zmore več vzdrževati celotne družine, potreben je dodaten dohodek, ki ga zasluži ženska.² Zaposlitev predstavlja, poleg dodatnega družinskega dohodka, potencialno enakovrednejšo pozicijo za ženske v pogajanjih o razdelitvi gospodinjskih opravil z zakonskim partnerjem. Vendar raziskava R. Beaujot in Z. Ravanera (2003, 13) kaže, da se zaradi zaposlitve enakomerna porazdelitev domačega dela znatno ne poveča.

---

proces osvobajanja družine izpod bremena tehnično zaostalega gospodinjstva vzporedno s splošnim materialnim razvojem dežele. (Tomšič 1959, 8)

Veliko spremembo je za družine pomenilo tudi priseljevanje ljudi v mesto, kjer so hodili na delo in so si tudi mlajši ustvarjali svoje družine. Na podeželju so ljudje namreč živeli v razširjenih družinah, ki so imele veliko število otrok. Moderna družina socializma je imela manj otrok, ki so stanovali le s svojimi starši. V tem času se tudi prične javna razprava o zdravem načinu načrtovanja družine. Nosilci oblasti so mnenja, da se zdrav način načrtovanja družine kaže v obliki preventive pred nezaželenim nosečnostim. Kljub zmanjšanju števila otrok pa so bile matere prisiljene, da so del svojih nalog, ki jih zaradi opravljanja plačane zaposlitve zunaj doma niso več zmogle opravljati, prepustijo različnim družbenim organizacijam. Zveza komunistov je v svojem programu želela predstaviti idejo, da bi stanovanjske skupnosti nadomestile nekdanje razširjene družine, tako da bi nudile oporo nuklearnim družinam pri oskrbi. Pomemben del tega procesa je predstavljala tudi industrija in storitve (npr. vrtci, tovarne obutve in konfekcije, živilska industrija, domovi za ostarele, itd.). (Tomšič 1959)

² To velja tudi za ZDA, kar ilustrira izjava anketiranke iz ameriške raziskave izvedene leta 2000: »Mož me je zelo podpiral. Mislim, da mu je všeč dejstvo, da imam svojo kariero. Včasih razmišljam, da bi postala mama za polni delovni čas. Vendar ne vem, kaj bi naredila iz intelektualnega vidika. Polega tega sva se odločila, da otroci obiskujejo privatno šolo, tako moja kariera zadovoljuje tudi realno finančno potrebo.« (Winsor in Ensher 2000, 220)

Kaj pa otroci? Strokovnjaki si še danes niso edini, ali je za otroke dobro, če njihove matere delajo, ali ne. Po eni strani lahko rečemo, da so otroci prikrajšani za nekaj materine pozornosti in časa, ki bi ga v primeru, če ne bi bila zaposlena, lahko namenila njim. Po drugi strani pa je zaposlena mati lahko bolj zadovoljna, saj ji tudi služba daje potrditev.

V socializmu je večina žensk na podlagi načela enakosti med moškimi in ženskami, opravljala plačano delo in v post-socialističnem obdobju je zaposlovanje žensk za polni delovni čas ostala nespremenjena stalnica. »Po podatkih Evrostata je delovna aktivnost žensk v Sloveniji leta 2003 (57,6 %) nad povprečjem EU (blizu lizbonskega cilja 60%), delovna aktivnost moških (67,4 %) pa pod povprečjem EU.« (Kanjuro Mrčela in Černigoj Sadar 2004, 4) Spremembe pa lahko opazimo v želji po izobraževanju in napredovanju. Tržni sistem je socialističnemu podoben po dejstvu, da obstajajo navidezno enake možnosti za ljudi, čeprav danes, poleg poznanstev, veliko šteje tudi formalna izobrazba. Kljub temu, da je izobraževanje pri nas brezplačno, si marsikatera družina ne more privoščiti, da bi vzdrževala otroke še v času študija; mnogi so tako primorani opravljati študentsko delo. V preteklosti je nekako veljalo, da je družina lahko solidno preživela, četudi sta oba starša delala kot nekvalificirana delavca.

Sodobne ženske si želijo dobro izobrazbo, ki jim omogoča, da lažje pridobijo delo in si tako omogočijo »normalno« življenje. Zaradi daljše dobe, ki jo preživijo v izobraževalnih programih, se vključijo v formalni trg dela pozneje, kar pomeni, da jim začne teči kasnejše delovna doba in s tem tudi plačan porodniški dopust. Tako se premakne na kasnejše obdobje v življenju tudi poroka. Zaradi spremenjenih razmer in družbenega sistema, morajo starši danes otrokom omogočiti veliko več, kakor je bilo to potrebno v preteklosti.

Poleg velikih zahtev, ki jih današnja družba postavlja do staršev in otrok se je v družini spremenil tudi način dela. Veliko zaposlenih opravlja nadurno delo, mnogi zanj niso plačani, saj je situacija na trgu dela težka in se vsakdo boji, da bi izgubil delovno mesto. Lahko bi rekli, da so starši in otroci bolj obremenjeni z delom in raznimi aktivnostmi, kot v preteklih nekaj letih ali desetletjih. Družinski člani zaradi opisanih razmer in pogojev

preživijo veliko manj časa skupaj, vendar družina v Sloveniji ohranja svojo osrednjo, zelo pomembno vlogo, saj daje posamezniku in posameznici možnost, da izrazi občutke in čustva, ki jih mora v tekmovalnem zunanjem svetu skriti pred tekmeci. Zaradi tržno naravnane sistema, ki je osredotočen predvsem na pridobivanje dobrin in dokazovanje moči preko različnih statusnih simbolov, so ljudje vedno bolj obremenjeni in morajo igrati vedno več različnih vlog. Raznolike vloge, ki jih danes igrata posameznik in posameznica na številnih področjih svojega življenja je težko uskladiti. Družina je ravno zaradi svoje edinstvene funkcije ostala nepogrešljiva, saj družinskih članov med seboj ne zavezuje le krvno sorodstvo, ampak tudi poseben občutek pripadnosti in topline. Tako lahko v družinskem krogu tudi uspešen poslovnež, ki v službi deluje kot odločen in racionalen, postane ljubeč in spontan.

Novosti so v družinsko življenje in delovanje družine prinesle tudi spremembe pokojninske zakonodaje³. To je pomenilo precejšno spremembo v organiziranosti družinskega življenja. V preteklosti so upokojeni starši, ki so bili še dovolj mladi in vitalni, pogosto skrbeli za svoje vnuke, ali pa kako drugače pomagali svojim otrokom na poti v samostojno življenje. Danes je večina starih staršev še vedno zaposlenih, mlade družine so tako prisiljene poiskati drugačne oblike pomoči pri opravljanju vsakdanjih družinskih obveznosti in skrbi za otroke, vključno z varovanjem otrok. Rezultati raziskave A. Kanjuo Mrčela in N. Černigoj Sadar (2004, 23) kažejo, da ima 46 % vprašanih oseb varstvo za svojega najmlajšega otroka organizirano v javnih vrtcih, 17 % pri starih starših, 16 % za to poskrbijo sami, 1 % pa jih najame varuško. Odstotek plačanega varstva v vrtcih je višji v starostni skupini otrok do dopolnjenega enega leta (2,1 %) in od enega do treh let starosti (2,2 %). Razlog za to je verjetno dejstvo, da se starši pri mlajših otrocih raje odločajo za plačane varuške, kot za večje skupine v manjših vrtcih, saj otroci tam večkrat zbolijo.

---

³ Ta je minimalne pogoje za pridobitev starostne pokojnine zvišala na 58 let in 40 let delovne dobe za moške ali 38 let za ženske. Takšna zakonodaja je ugodna le za tiste, ki se zaposlijo takoj po opravljeni srednji šoli oziroma najkasneje do 18. leta, vsi ostali morajo delati dlje kakor do 58. leta, saj drugače ne dosežejo polne delovne dobe, kar posledično prinese tudi manjšo pokojnino. (Internetni vir 1)

3 Družinsko delo

V literaturi se v zvezi z družinskim delom pojavljajo različni izrazi, pri katerih pa ne gre za sinonime.

Domače delo je vse neplačano zasebno delo, družinsko delo je vse neplačano (žensko) delo v družinski sferi, medtem, ko je gospodinjsko delo tisti del družinskega ali domačega dela, ki zagotavlja materialno preživetje in obnavljanje delovne sile. Razliko med družinskim in gospodinjskim delom je mogoče določati tudi glede na »radius gibanja«; medtem ko gospodinjsko delo poteka v domu/gospodinjstvu, »upravljanje družine« že dolgo poteka v nujni interakciji z družbenimi institucijami. (Renner v Oakley 2000, 285)

Pojem delo se nanaša na aktivnosti, ki nam za naloge, ki jih opravimo, prinašajo bodisi dobrine, plačilo ali zadovoljstvo. Avtorica A. Oakley (2000, 13) navaja, da družinsko delo ni priznано kot delo zaradi naslednjih treh vidikov: rezultat opravljenega dela gospodinje ni blago, ki bi imelo neposredno ekonomsko vrednost; gospodinja nastopa kot glavni potrošnik/porabnik v družini, kar jo prikazuje kot člen, ki predvsem povzroča stroške; zadnji razlog pa je, da za svoje delo ne prejema dohodka in zato tudi ni upravičena do denarnih nadomestil, ki preko državnih sistemov zavarovanja pripadajo ostalim zaposlenim. Zaradi takšne splošne predstave in opredelitve dela lahko hitro pozabimo na delo, ki ga v zasebnih gospodinjskih vsakodnevno opravljamo brez plačila. To je družinsko delo. Z moderno, industrijsko družbo je, kot smo že omenili, postalo samoumevno in normalno, da so družinsko delo opravile ženske, medtem, ko so bili moški opredeljeni kot materialni preskrbovalci družine oz. edini nosilci poklica. Moški so opravljali dela zunaj doma bodisi na poljih ali pa so bili zaposleni v obrtnih delavnicah in industriji.

Pod pojmom delo si verjetno vsi predstavljamo »zgoščene« in jasne delovne naloge oz. opravila, za katere smo nagrajeni bodisi v obliki finančnega plačila ali v dobrinah, ki jih lahko izmenjujemo na trgu. Kaj pa vso tisto delo, ki ga opravimo v sferi doma? Delo gospodinje v družbi ni priznано kot delo, zato tudi ženske (čeprav lahko zanj porabijo veliko energije in časa), zase pravijo, da ne delajo.

Vrednost oz. cena družinskega dela je danes sicer jasna, saj je storitve, ki jih običajno zagotavlja družinsko delo, mogoče kupiti na trgu. Vendar ljudje pogosto ne znajo (ali ne znamo) ceniti svojega lastnega ali partnerjevega dela, ter denarja, ki ga s tem delom prihranimo. Družinsko delo ni cenjeno tudi zaradi prepričanja, da za to obliko dela posameznik ali posameznica ne potrebuje nobene posebne izobrazbe oz. izkušenosti, torej ga lahko opravlja vsakdo, ki se ga loti. Gospodinja mora biti zgolj pridna, vestna in predvsem potrpežljiva – zaradi regularnega in ponavljajočega značaja dela v gospodinjstvu. Dejstvo pa je, da so številne dejavnosti v okviru družinskega dela utemeljene na veščinah in sposobnostih, ki jih ženske pridobivajo skozi celotno socializacijo in skozi igranje svojih družbenih vlog.⁴

3.1 Kdo opravlja družinsko delo

Po R. Beaujot in Z. Ravanera obstajajo trije modeli delitve dela med partnerjema.

V tradicionalnem ali komplementarnem modelu vlog ena oseba opravi več plačanega dela in druga več neplačanega dela, čeprav je koristno opazovati tudi podkategorije, ki pokažejo, ali je moški ali ženska tisti/a, ki opravi več plačanega in manj neplačanega dela. V modelu dvojne obremenitve določena oseba opravi enako (ali večjo) količino plačanega dela ter več neplačanega dela. Tudi tukaj je lahko dvojna obremenitev na strani moškega ali ženske. V skupino sodelovanja oz. deljenih vlog pa lahko razvrstimo osebe, kjer oba partnerja opravljata enako količino neplačanega dela. (Beaujot in Ravanera 2003, 6)

Čeprav se vzorci, ki so se uveljavili z moderno industrijsko družbo v sodobnih družinah postopoma spreminjajo, ženske v primerjavi z moškimi še vedno opravijo več dela v sferi

---

⁴ Pojasnjevanje vrednosti gospodinjanskega dela so se lotili ekonomski teoretiki. W. Secombe (Haralambos 1999, 376) trdi, da gospodinjstvo ni neposredno povezano s kapitalom, ker samo po sebi ne ustvarja presežne vrednosti. Vendar pa obnavlja delovno silo mezdnih delavcev, ki se na trgu menjuje za mezdo, s čimer posredno vpliva na presežno vrednost. John Kenneth Galbraith je v sedemdesetih letih dvajsetega stoletja objavil izračune, da tržna vrednost gospodinjanskega dela v najrazvitejših državah znaša 20 % nacionalnega bruto produkta, v nerazvitih pa celo do 80 % (Rener v Okaley 2000, 280).

doma. Po podatkih Statističnega urada republike Slovenije (Internetni vir 2) zbranih v letih 2000 in 2001 so ženske, ki so bile zaposlene za polni delovni čas, dnevno porabile eno uro in štiriintrideset minut več kakor moški. Na prvi pogled se to ne zdi veliko, vendar pa, ko to število pomnožimo s številom dni na teden, dobimo le dve minuti manj kakor enajst ur. To je presežek opravljenega ženskega domačega dela glede na moško. Mesečno torej ženske opravijo toliko ur družinskega dela, kakor da bi en teden delale vsak delovni dan v tednu skoraj devet ur. Novejši podatki Evrostata iz leta 2004 pa kažejo, da ženske porabijo dnevno 2 uri in 18 minut več za gospodinjsko delo in preživijo 1 uro in 27 minut več z otroki, starimi do 6 let, kot moški. Skupaj to znaša 3 ure in 45 minut dnevno. (Kanjuo Mrčela in Černigoj Sadar 2004, 6) Te statistike jasno kažejo, kakšne so povprečne vrednosti in realna situacija v slovenskih družinah.

Ne glede na statistično potrjeno dejstvo, da opravijo več družinskega dela (ob tem, da opravljajo tudi plačano delo zunaj doma), se ženske veliko lažje odločijo za kariero, v kolikor jih pri tem podpirajo njihovi partnerji, s tem da so pripravljeni sodelovati pri družinskem delu. Količina težav, ki jih ženska ima, ko si želi vstopiti v profesionalni svet, pa ni odvisna le od razumevanja partnerja, ampak tudi od družbenega okolja. V bolj tradicionalnih okoljih obravnavajo težave, ki nastopijo v družini, kot posledico notranjih družinskih odnosov. Tradicionalno so družbene vloge v kontekstu delitve na javno in zasebno sfero, določene glede na spol. Kot smo že ugotovili, so bile v moderni industrijski družbi ženske zadolžene za harmonično delovanje družine in vzdrževanje doma. Družina in dom naj bi bila po nekaterih socioloških teorijah naravno povezana s sposobnostjo rojevanja in skrbi za otroke. M. Hrženjak navaja rezultate empirične raziskave, ki so jo izvedli v okviru projekta SIPA: »V približno 80 % gospodinjstev anketirane ženske ocenjujejo, da bi potrebovale plačano domače delo, v največ primerih, da bi se posvetile karieri in se izobraževale, ter zaradi tega, da bi imele nekaj prostega časa zase.« (2007, 104)

Avtorja avstralske raziskave A. Singelton in J. Maher, opravljene med poročenimi ali skupaj živečimi pari, sta ugotavila:

Le en moški v vzorcu raziskave je imel glede na partnerko primerljivo vlogo pri opravljanju družinskega dela; vsi ostali so imeli manj odgovornosti, čeprav je bila njihova partnerka zaposlena za plačilo ali z vzgajanjem otrok. Moški, ki je opravljal več gospodinjskega dela, je svojo 'gospodinjsko hrabrost' pripisal osebnim okoliščinam - odraščal je z materjo samohranilko. Več dela ni opravljal zaradi načela enakosti, ampak zaradi navade. V našem vzorcu izobraženih moških srednjega razreda nismo našli večjega števila t .i. novih moških. (Singelton in Maher 2004, 227)⁵

Avtorici J. R. Gordon in K. S. Whelan-Berry (2004) opozarjata na dejstvo, da je ocenjevanje dela, ki ga opravijo moški v sferi doma, odvisno tudi od partneric. Ženska, ki manj pričakuje od svojega partnerja, lahko za enako količino opravljenih nalog izjavi, da je opravil veliko. Ženska, ki pa pričakuje, da partner prevzame večji delež nalog, bo za enako količino opravljenega dela lahko rekla, da je opravil malo. Starejše ženske so v skladu s tradicionalno predstavo in vzgojo navajene, da moški doma ne opravi veliko gospodinjskih opravil, mlajše pa menijo, da morajo njihovi možje opraviti enakovreden delež dela. Pomembna razlika je tudi, ali ima par otroke ali ne. Z otroki se spremenijo življenjski pogoji in poveča obseg delovnih nalog v gospodinjstvu.

Bolj verjetno je, da se (zakonski) partnerji žensk iz različnih družbenih skupin ne razlikujejo toliko po obsegu dela in aktivnosti, ki jih opravijo doma, ampak po vrstah nalog, ki jih opravljajo. Na primer, partnerji žensk, s katerimi imajo majhne otroke, so verjetno bolj vključeni v oskrbo otrok, možje in partnerji

---

⁵ Novi moški torej ne nastajajo zaradi drugačne, bolj spolno simetrične vzgoje, ki bi jo bili deležni v svojih družinah. Starši še vedno pogosto delujejo po tradicionalnem modelu delitve vlog. Pojavlja se vprašanje, zakaj matere ne spreminjajo bolj aktivno vzorcev delovanja pri svojih sinovih. Odgovor bi bilo smiselno iskati v smeri ohranjanja tradicionalne vzgoje in navad. Delno bi problem lahko pojasnili s pomanjkanjem časa in energije, ki bi ga morale matere investirati v »privzgojo« novih vzorcev. Raziskava je tudi pokazala, da mlajši moški ne opravijo bistveno več gospodinjskih opravil, kot njihovi očetje. Kljub temu so podobno kot njihove partnerke prepričani, da sodelujejo v bolj enakopravni delitvi nalog v primerjavi s svojimi starši. Singelton in Maherjeva sklepata, da je to posledica večje pripravljenosti mlajših moških za pomoč, ter dejstva, da lahko že majhna pozitivna sprememba prinese veliko izboljšanje zadovoljstva partnerk.

starejših žensk pa več pomagajo pri nakupovanju in kuhanju. (Gordon in Whelan-Berry 2004, 269)

Večjo spremembo v spolni delitvi dela v družini lahko opazimo predvsem na področju skrbi za otroke. Mladi očetje so danes veliko bolj vpleteni v otrokov vsakdan; ne predvsem kot avtoritativna figura, temveč kot čustvena opora, kot roditelj, ki je v tej vlogi bolj enakovreden materi. Zdi se, da je to posledica trenda, ki se je začel konec šestdesetih in v začetku sedemdesetih let dvajsetega stoletja. Pred tem obdobjem so očetje v zahodnem svetu predstavljali predvsem avtoriteto, ki je večino dneva preživela zunaj doma (na delu). Očetje, utrujeni od dela, so v prostem času potrebovali predvsem mir, ne pa »dodatnih obveznosti«, zato je bila naloga ostalih družinskih članov predvsem to, da mu ustvarijo takšno »oazo udobja in sprostitve«.

Skrb za otroke danes mladim moškim ne predstavlja »pravega« dela. To aktivnost razumejo kot preživljanje časa s svojimi otroki, nekaj, kar jim prinese sprostitve in zabavo. Danes se z otroki ukvarja več očetov, kot še pred nekaj desetletji. M. E. Lamb v N. Zavrl (1999, 54) dodaja, da so očetje, ki so bili zajeti v raziskavah, na novo pridobljeni čas z otroki največkrat porabili za neposredno interakcijo, manj pa za to, da bi bili rutinsko na razpolago svojim otrokom, ali da bi resnično prevzeli odgovornost za njihovo dobrobit. Ko moški govorijo o tem, kaj naredijo za družino (poleg materialne oz. finančne podpore družine), se ponavadi osredotočijo na neposredno skrb, ki jo izvajajo; pazijo otroke, igrajo se z njimi, jih kaznujejo, učijo jih različnih spretnosti ali pa določenih vrednot. Pri tem zapostavljajo domača opravila, ki so povezana z vodenjem gospodinjstva in fizično nego otrok. Časovno obremenjujoča, fizična in rutinska opravila, kot so kuhanje (otroške) hrane, pospravljanje za otroke in pomivanje prav tako sodijo med aktivnosti, ki pomenijo skrb za otroke, vendar pa jih ima večina moških za manj pomembna in jih zato zanemarjajo (Coltrane v Zavrl 1999, 66).

Ker (statistično gledano) ženske še vedno opravijo več dela v sferi doma, je tudi skrb, povezana z usklajevanjem obveznosti z vsakodnevnim plačanim delom na ravni družinskega življenja, prepuščena njim samim. »Mame so vodje gospodinjstev, ki delajo dnevne, tedenske in sezonske urnike za člane gospodinjstva, kar omogoča, da slednji

delujejo usklajeno na ravni družine in kot posamezniki.« (Hessing 1993, 46) Gospodinja oz. mati mora uskladiti urnike in obveznosti vseh članov družine in si pomagati tudi z rutinskim opravljanjem nalog, ki skrajša čas, potreben za ta opravila; prav tako morajo določiti, katera opravila imajo prednost. Avtorice F. Bimbi, L. Balbo in C. Saracento (Rener v Oakley 2000, 289) zavračajo uveljavljeni koncept dvojne obremenjenosti žensk – s plačanim in neplačanim delom – in ga nadomeščajo s konceptom dvojne navzočnosti. Po njihovem mnenju so odrasle zaposlene ženske z družinskimi obveznostmi odgovorne za upravljanje družinskega življenja in usklajevanje raznih časov (delovni čas, urniki šole, delovni čas bolnic, trgovin,...) in tudi različnih prostorov, v katerih se odvijajo vsakodnevne dejavnosti družinskih članov.

Z drugimi besedami, ženske so vsakdanje migrantke med različnimi časi, prostori in habitusi, vsak dan večkrat menjajo realne in simbolne registre, mojstrijo se v spretnostih organizacije, koordinacije in prilagajanja veliko bolj od moških kolegov, tovarišev, prijateljev in partnerjev. Za ženske je to gotovo obremenitev, a je hkrati tudi več kot to, je izkušnja življenja v dveh svetovih, je dvojna navzočnost. (Rener v Oakley, 2000, 290)

3.2 Vrednotenje družinskega dela

Zaposlene ženske iz ekonomsko privilegiranih skupin v sodobnih zahodnih družbah, ki razpolagajo z višjimi finančnimi sredstvi imajo možnost nakupa delovne sile, ki namesto njih opravi določene aktivnosti domačega dela. Raziskava v Sloveniji je pokazala naslednje:

Med anketiranimi je 17 % pritrdilo, da že imajo urejeno plačano domače delo, to so predvsem ženske na vodilnih položajih na delovnem mestu, izobražene in tiste, ki se izobražujejo. Največ, 66,2 % ima urejeno plačano domače delo za občasno čiščenje, nekoliko manj 42,6 % za občasno varstvo otrok, 11,8 % za vsakodnevno varstvo otrok in 2,9 % za vsakodnevno gospodinjsko pomoč. (Hrženjak 2007, 104)

Vendar nekatere avtorice negativno ocenjujejo najemanje gospodinjskih pomočnic, čistilk in varušek, saj menijo, da je to način, s pomočjo katerega privilegirane ženske izkoriščajo druge, revnejše ženske.

Dokler je družba organizirana okoli neenakovredne delitve dela v javni in zasebni sferi, pri čemer je ženska tista, ki je odgovorna za podcenjeno in neplačano nedelo v zasebni sferi, imajo samo tiste ženske, ki imajo dovolj sredstev za najem nadomestne izvajalke domačega dela, privilegij, da so udeležene v javni sferi plačanega produktivnega dela in politike na položajih, ki so vsaj približno »enakih možnosti« kot moški. (Hrženjak 2007, 35)

Vendar vse le ni tako preprosto, saj se je pred tem potrebno vprašati, kaj vse lahko opišemo kot opravljanje gospodinjskega dela za plačilo?

Najmanjše gospodinjske pomoči je le eden od mnogih načinov, kako družinsko delo postane predmet tržne izmenjave. Ekonomisti opozarjajo, da so nove dobrine in storitve, ki jih lahko kupimo na trgu, poenostavili vsakodnevne aktivnosti, za katere je bilo v preteklosti potrebno veliko dodatnega dela, ki so ga brez plačila opravili člani gospodinjstva. Le malokateri feministki pa bi se, zavoljo skladnosti delovanja s svojimi načeli, vrnila k predenju in tkanju. Manj anahronističen pojav bi vključeval tovarniško proizvedene pripravljene obroke, ki so dostopni v večini supermarketov, ali pa obroki v restavracijah, ki jih večina užije brez slabe vesti. Tudi varovanje svojih otrok zaposlene ženske prepuščajo profitnim organizacijam. Sprememba nastopi, ko ponudnik storitve vstopi iz trga v zasebno sfero (dom), da bi opravil delo; takrat to postane sporno. (Meagher 2000, 54)

Po mnenju G. Meagher (2000) so številna podjetja odvzela že več kot polovico družinskega dela, ki so ga ženske še tri generacije nazaj opravile same. Poleg pripravljene hrane, so tu še pralni stroji, ki so precej skrajšali mukotržno prekuhanje in drgnjenje perila in tudi številne kemične čistilnice, ki poskrbijo, da se naše perilo vrne čisto in zlikano. Za nekatere opravke, ki še ostanejo, lahko najamemo podjetja, ki bodo za nas opravila določene storitve. Avtorica (2000, 57) pravi, da so podjetja, ki zaposlujejo te delavce, postala vezni člen med delodajalci in delavci, ki za plačilo opravijo domače delo. Delodajalci tako nimajo več občutka, da zaposlujejo tuje osebe za opravljanje nižjih gospodinjskih del, ampak imajo pogodbo s podjetjem, ki zanje opravi te naloge. Tako se plačilo za opravljeno družinsko delo spremeni v poslovno transakcijo, kar spremeni konotacijo plačanega dela iz negativne v pozitivno. Poslovna transakcija ne daje vtisa, da je vključeno izkoriščanje, temveč da gre za pošten posel, kjer sta zadovoljni obe stranki.

Ena zato, ker ima več časa za druge aktivnosti, druga pa zato, ker je pošteno zaslužila svoj denar. Kljub temu, da se storitev prenese na drugo osebo, pa je za organizacijo same storitve še vedno odgovorna ženska.

Najemanje gospodinjskih pomočnic in varušk pa odpira tudi še dodatna vprašanja o izkoriščanju. Avtorici L. Utal in M. Tuominen (1999, 761) navajata, da se pri domačem delu zaradi zasebne in intimne narave in okoliščin, v katerih se to delo odvija, ustvari navidezno zaupen in vzajemen odnos obojestranske koristi in obveznosti, v katerem pa se kljub temu ohranja neenak status delodajalke nad delojemalko. Izkoriščanje pa se pojavi tudi zaradi čustvenih vezi, ki se spletejo med delavko in družino, saj ta zaradi občutka odgovornosti opravi več dela; seveda brez dodatnega plačila.

Vrednosti družinskega dela ni vedno mogoče oceniti preko denarne vrednosti časa, ki ga za tovrstna opravila porabimo. Upoštevati moramo tudi čustveno komponento družinskega dela, ki pa je ni mogoče kupiti. Družinsko delo ne obsega le čiščenja, likanja, pranja, pospravljanja in drugih opravil, ampak tudi podporo, razumevanje in pomoč v težkih in stresnih situacijah, ki jo družinski člani običajno nudijo drug drugemu. Kljub temu, da danes obstajajo tudi socialni servisi, ki naj bi poskrbeli tudi za takšne družinske potrebe,⁶ je nemogoče skrb in emocionalno bližino sorodnikov povsem nadomestiti s plačljivo skrbjo najetega strokovnjaka.

Sorodniki in sosedi nudijo osebno zavzetost in pristen odnos. Zakaj se potem ljudje danes ne odločajo za takšno neplačano obliko pomoči? M. Hrženjak v zvezi s tem ugotavlja;

Precej žensk v gospodinjstvih z majhnimi otroki ocenjuje, da jih domače delo ovira pri plačanem poklicnem delu in uveljavljanju. Predvsem starši so tisti, ki v gospodinjstvih z majhnimi otroki pomagajo pri domačem delu (največ pri varstvu otrok), vendar je zaradi spreminjanja vzorcev preživljanja časa v starosti in zaradi pogoste oddaljenosti staršev od otrok, ki živijo v urbanih središčih, ta

---

⁶ V Ljubljani je tak primer socialni servis Viktorija, ki nudi oskrbo na domju, opravljanje gospodinjskih opravil, manikuro, pomoč pri nakupovanju in hranjenju, umivanje ter varstvo. Izvajalke so strokovno usposobljene za opravljanje socialne oskrbe na domu.

pomoč količinsko zelo omejena. V gospodinjstvih z majhnimi otroki zato skoraj v celotnem vzorcu ocenjujejo, da bi potrebovali storitve plačanega domačega dela, da bi, predvsem ženske, pridobili nekaj prostega časa, ki bi ga posvetili karieri in izobraževanju ali druženju z otroki. Za to so tudi pripravljeni plačati. (Hrženjak 2007, 106)

Poleg prostorske ali časovne nerazpoložljivosti pomoči sorodnikov ali sosedov, k odločitvi za najemanje plačane oblike pomoči pripomore tudi (moralna) obveza, ki bi nastala v primeru neformalne pomoči. Na prvi pogled neformalna neplačana pomoč ne prinese nič negativnega, saj ne zmanjša družinskega proračuna in ohranja občutek povezanosti z bližnjimi osebami. Z. Šadl (2006, 34) navaja, da odločilni argument za najem pomoči predstavlja občutek dolžnosti, ki nam pravi, da moramo uslugo vrniti. Gre za obveznost, ki sicer ni materialnega značaja, ampak se kaže kot zavest, da moramo neki osebi nameniti čas in pozornost takrat, ko ju potrebuje. Ljudje se za plačano pomoč pri opravljanju domačega dela odločijo ravno zaradi pomanjkanja časa, saj si s tem želijo pridobiti čas zase in za tisto, kar si želijo početi, kadar niso v službi. Zato raje plačajo tujim ljudem in tako svobodno razpolagajo s svojim časom. »Poleg tega se ljudje v veliki meri ne obračamo k sorodnikom ali prijateljem za pomoč pri likanju in čiščenju – za tovrstne storitve je bolj »primerna« plačana pomoč.« (Šadl 2006, 34)

3.4 Varovanje in vzgoja otrok

Kot sem opisala v prejšnjem poglavju, družinsko delo obsega mnogo različnih področij. Za podrobnejšo obravnavo sem izbrala varovanje in vzgojo otrok. Tema je aktualna, saj danes številni starši opravijo veliko nadurnega dela in so zato prisiljeni prepustiti svoje otroke v oskrbo drugim ljudem. V Sloveniji je zelo razširjeno institucionalno varstvo predšolskih otrok, ki je bilo v šolskem letu 2008/2009 organizirano v 787 javnih in 24 zasebnih vrtcih. V programe, razvrščene v dve starostni skupini, je bilo v okviru javnih vrtcev vključenih 60.148 otrok, v zasebnih pa 1.211 otrok. Skupaj to pomeni 68 % vseh otrok ustrezne starosti. Kar tretjina staršev, ki imajo otroka starega eno leto se odloči, da vzgojo in izobraževanje svojega otroka zaupa vrtcu, polovica se za ta korak odloči, ko

otrok dopolni tri leta, pri starosti pet let pa je v vrtec vključenih že 90 % otrok. Izračun temelji na stanju prebivalstva na dan 31. 6. 2007. (Internetni vir 3)

Vedno več ljudi se zaposluje v storitvenih dejavnostih ali pri zasebnih podjetjih, kjer delovnik ne obsega le uradnih osem ur dnevno. Mnogi morajo opraviti delo »do konca«, kar velikokrat pomeni, da ostajajo v službah še dolgo po tem, ko je konec »obveznih« ur. Zaradi situacije na trgu dela (pomanjkanje delovnih mest, nezaposlenost) imajo zaposleni manj možnosti, da bi oporekali pričakovanju in zahtevam nadrejenih, saj s tem tvegajo izgubo delovnega mesta. V vrtcih namreč praviloma nudijo le deveturno oskrbo otrok, zaradi česar so v tem pogledu najbolj ranljivi zaposleni starši.

Zaradi vrzeli, ki nastane med delovno obveznostjo staršev in delovnim časom vrtcev, so zaposleni starši prisiljeni poiskati nadomestno varstvo. Kot sem omenila v prejšnjem poglavju, pomoč družine (staršev, ki pa so še vedno zaposleni) ali drugih družinskih članov socialnih omrežij v takšnih situacijah ni vedno mogoča, ali pa ni zaželena. Za varstvo svojih otrok tako najemajo plačane varuške.

Ker se delo varovanja otrok navadno opravlja na naročnikovem domu, je za to potrebna visoka stopnja zaupanja med »naročnikom« in »izvajalcem«. Najpogosteje se je izvajalka (delo varstva otrok večinoma opravljajo ženske) nahajala v bivališču naročnika v času, ko ni prisotna nobena druga odrasla oseba.

»Materino pričakovanje, da bo varuška enako skrbno in ljubeče poskrbela za njenega otroka je pogosto v nasprotju z naravno željo roditeljev, da ostanejo otrokovi primarni vzgojitelji. Zato varuške pogosto gradijo in obenem zakrivajo čustveno navezanost na otroke.« (Uttal in Touminen 1999, 763). Zaupanje varuškam ali varuhom pa je zelo pomemben dejavnik varstva otrok; bolj kot katerokoli drugo plačano družinsko delo, saj posega v družinsko intimo, čeprav se (v primeru formalnega organiziranega varstva - vrtci) ne odvija na našem domu. Varovanje in vzgoja otrok je drugačna od ostalih družinskih del zaradi dejstva, da oseba, ki opravlja to delo na naročnikovem domu, vstopa v intimne odnose s člani družine. Varuška ima vpliv na majhnega otroka. Načela,

ki jih uveljavlja in njena osebnost so pomemben dejavnik otrokovega odraščanja. Starši si želijo in tudi pričakujejo, da bodo vzgojiteljice in varuške vsaj okvirno upoštevale načela, ki se jih pri vzgoji držijo sami. V večjih skupinah (v vrtcih) se morajo starši bolj podrediti skupinskemu programom, če pa se odločijo za najem zasebne varuške, imajo več možnosti, da izrazijo svoje želje in interese.

V slovenski zakonodaji so temeljne naloge in cilji vzgojno-varstvenih organizacij opredeljeni v Zakonu o vrtcih. »Temeljne naloge vrtcev so pomoč staršem pri celoviti skrbi za otroke, izboljšanje kvalitete življenja družin in otrok ter ustvarjanje pogojev za razvoj otrokovih telesnih in duševnih sposobnosti.« (Zakon o vrtcih 2003, 2. člen) Naloge vrtcev se raztezajo od razvijanja otrokovih sposobnosti in zavedanja do varovanja v času, ko so starši v službi. Starši lahko otroke vključijo v javni vrtec, ki svoje delo prilagaja kurikulumu, ki ga je leta 1999 sprejel Strokovni svet RS za splošno izobraževanje. Kurikulum je dokument, ki vsebuje strokovna navodila, ki upoštevajo otroke in človeške pravice, ter medsebojno različnost otrok. Lahko pa se odločijo za zasebne ponudnike varstvenih storitev, ki se ravnavajo po različnih pedagoških načelih.

Zasebni vrtci imajo programe, ki se držijo vzgojnih načel različnih pedagoških smeri, ali pa so enaki tistim, ki se v javnih vrtcih izvajajo na podlagi predpisanega kurikuluma. Vsak zasebni vrtec mora pred začetkom opravljanja dejavnosti imeti program, ki je odobren s strani Strokovnega sveta RS za splošno izobraževanje in mora biti vpisan v razvid, ki ga vodi Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport. Tako je tudi delo v zasebnih vrtcih podrejeno državnemu nadzoru.

Pomembno načelo predšolske vzgoje je enaka dostopnost za vse otroke, zato so v zakonodaji opredeljeni tudi primeri, kako naj občine upravljajo z javnimi vrtci ter način organizacije varstva za otroke, ki so npr. doma iz oddaljenih krajev ali imajo posebne potrebe. Pedagoški proces bi moral biti usklajen z uporabniki in trenutno situacijo v mestnih občinah.⁷

---

⁷ V šolskem letu 2004/2005 je v Sloveniji delovalo 108 samostojnih vrtcev, 178 vrtcev pri osnovnih šolah in 18 zasebnih vrtcev. V vrtce pri osnovnih šolah je vključenih 20 % otrok, v zasebne vrtce pa 1 %. Skupaj

Starši v Sloveniji lahko torej zbirajo med različnimi oblikami varovanja svojih otrok, čeprav so javni vrtci še vedno v večini. Manjša je izbira na področju občasnega varstva, saj trenutno obstaja le eno združenje (Sezam), ki se ukvarja z organizacijo občasnega varstva in ima za to delo tudi usposobljeno delovno silo (študentke in študente). Starši se morajo odločiti med ponudniki na trgu sive ekonomije, kjer pa jim nihče ne jamči, da so se odločili pravilno, in da bo njihov otrok deležen kakovostne obravnave.

---

je bilo v vrtce vključenih 54.515 otrok, kar predstavlja 60,8 % vseh otrok od 1. leta starosti do vstopa v šolo. Od 18. zasebnih vrtcev jih ima 6 koncesijo, ostali pa izvajajo svoje programe predšolske vzgoje, od tega 4. zasebni vrtci izvajajo program po posebnih pedagoških načelih. (Internetni vir 3)

4 Plačano družinsko delo v tujini – študije primerov

Najprej bom predstavila ugotovitve nekaterih tujih študij primerov, ki so raziskovale problematiko plačanega zasebnega varstva otrok. Za predstavitev sem izbrala tiste študije primerov, ki se ukvarjajo z enako ali vsaj podobno problematiko, kot sem jo želela v empiričnem delu diplomske naloge zajeti tudi sama.

Raziskava avtoric K. Tijdens, T. van der Lippe, E. de Ruijter iz leta 2003 se ukvarja z vplivom dohodka, časa in tipa zaposlitve ženske na uporabo plačane, neplačane in občasne pomoči družini. Avtorice so se osredotočile na zaposlene ženske, saj se predvsem one odločajo za nakup družinske pomoči.⁸

Glede odločitve zaposlenih žensk za najem gospodinjske pomočnice so ugotovile naslednje:

- vsak dodaten evro (bruto), ki ga ženska zasluži, poveča verjetnost najema plačane družinske pomoči za 11 %;
- če ženska zasluži več od partnerja se ne poveča verjetnost za najem pomoči, ampak se zmanjša za 35 %;⁹
- 126 % večja verjetnost za najem plačane pomoči se pojavi pri ženskah, ki imajo časovno zahtevno službo. Kot časovno zahtevno, so avtorice opredelile tisto delo, ki ga ankatiranka opravlja 20 ali več ur tedensko;

---

⁸ Avtorice raziskave omenjajo tudi možnost najemanja občasne plačane in neplačane pomoči za družinske člane, ki ne živijo skupaj z družino – običajno za ostarele starše. Opozarjajo na dejstvo, da neplačana skrb za sorodnike ustvarja za njene člane obvezo, ki sicer ni finančna, zahteva pa čas.

⁹ Po mojem mnenju je vzrok za tak rezultat lahko tudi dejstvo, da je dohodek takšne družine relativno nizek. Če upoštevamo dejstvo, da imajo ženske nižje dohodke od moških ali da so samohranilke, potem je to edini dohodek družine, ki verjetno ne dopušča stroškov za najem pomoči.

- če so opravljale nadzorno delo je ta možnost večja za 43 %, v primeru, da redno opravlja nadure pa za 16 %;
- niso ugotovili nobene značilne povezave med časovno zahtevnim delom in uporabo neplačane in občasne pomoči;
- večja verjetnost za najem plačane pomoči je pri tistih ženskah, ki imajo časovno zahtevno gospodinjstvo; ali partner dela 30 ali več ur tedensko (možnost se poveča za 50 %), če pa imajo otroka starega od 4 do 12 let se ta možnost poveča za 31 %;
- uporaba neplačane pomoči se pomembneje poveča le ob prisotnosti otrok starih do 12 let;
- občasno pomoč uporabljajo tiste ženske, katerih partnerji opravljajo delo 30 ali več ur tedensko, nimajo partnerja ali imajo otroke stare od 4 do 12 let, vendar so tudi tu številke nizke od 3,8 do 5,1 %;
- v primeru žensk, ki želijo zmanjšati število ur, porabljenih za gospodinjstvo, je 122 % več možnosti, da bodo najele plačano pomoč; 54 %, da bodo imele neplačano pomoč in 55 % za občasno pomoč;
- neplačana pomoč je najbolj značilna za zaposlene ženske, ki želijo zmanjšati število ur dela opravljenega v gospodinjstvu;
- tudi izobrazba vpliva na najemanje plačane pomoči, saj so za anketiranke z višjo stopnjo izobrazbe ugotovili, da zanje obstaja večja verjetnost najemanja (kar je verjetno povezano tudi z višjimi dohodki);
- nekaj vpliva ima tudi starost, saj vsako dodatno leto zviša verjetnost plačane pomoči za 5 % in občasne za 3 %.

Največji vpliv na uporabo plačane pomoči v družini imajo torej zaslužek, časovno zahtevno delo in želja, da bi anketiranke zmanjšale število ur, ki jih porabijo za gospodinjstvo. Iz tega lahko sklepamo, da je plačana pomoč najbolj prisotna pri ženskah, ki imajo svojo kariero, ki zahteva veliko časa in energije.

Avtorica M. Hessing je leta 1993 opravila intervjuje z 51 ženskami, zaposlenimi kot pisarniško in tehnično osebje na Pacific Technical Colleag-u v Kanadi.

Večina uradnic v tem vzorcu si je izbrala možnost prilagojenega delovnega tedna. Delovni dan je dolg 7 in tri četrt ure, zaposlene pa prihajajo pol ure prej in skrajšajo svoj odmor za kosilo na 45 minut. To jim omogoča, da zberejo dovolj ur, da so lahko vsak deseti dan proste (navadno ponedeljek ali petek). Prilagojen dnevni urnik traja od 7.00 do 4.15. Dodatni prosti dan vsaka dva tedna porabi večina intervjuvank za zmanjšanje zaostanka pri domačem delu. Kot pravi ena od intervjuvank, mati treh najstnikov: »Ko imam prost dan, zagotovo spečem piškote, pripravim veliko obrokov za v zamrzovalnik. Na prost dan delam še bolj, kot takrat, ko sem v službi.« (Hessing 1993, 42). Prav tako pa mnoge od njih izkoristijo svoje odmore za kosilo, da opravijo nakupe za družino, ali pa gredo v šolo, če imajo otroci predstavo, ali na govorilne ure.

Intervjuvanke so povedale, da je najtežje uskladiti vse obveznosti družinskih članov in nepredvidene dogodke, na primer otrokovo bolezen. Vendar jim to uspeva s pomočjo rutine, stalnega urnika, povečanjem števila delovnih ur in z večjo intenzivnostjo dela – opravljajo več del naenkrat. V nekaterih primerih ženske kot pomoč vključijo svoje partnerje, sorodnike ali pa plačane varuške. To seveda pomeni, da ženska ne načrtuje le lastnega urnika, temveč mora imeti ves čas v mislih tudi urnike drugih ljudi, ki ji lahko pomagajo ter urnike otrokovih aktivnosti in obveznosti. Ta pogajanja postanejo novo dodatno breme, saj pomoč ne pride prostovoljno, ampak kot rezultat usklajevanj in utrujajočih pogajanj.

Določena opravila tudi opustijo, saj ugotovijo, da to ni njihova prioriteta. Liz pravi: »Včasih me je motilo, če je bila hiša razmetana. Prišla sem domov in moja prioriteta je bila moja hiša. Tekom let sem se zavedla, da to ni moja prva prioriteta.« (Hessing 1993, 45) Ženske poudarjajo, da jim dosti težav prihranijo dobre sodelavke, s katerimi se lahko dogovorijo za nadomeščanja, razumevajoči šefi, dostop do telefona, ki jim omogoča zvezo z domom (otroci jih vedno lahko pokličejo) in možnost razporejanja urnika. Pomembna je tudi razdalja med domom in službo: manj časa za vožnjo pomeni več časa za družino.

Večina intervjuvank svoje delo opravlja zato, ker družina potrebuje dodaten zaslužek. Stresu se izogibajo z osredotočanjem na družino in z mislijo, da lahko napredujejo ali si poiščejo drugo delo. Kot pravi Nancy:

Vedno sem mislila, da bom napredovala, da bom uspela priti na vrh. Sedaj se mi to ne zdi več tako pomembno. Resnično sem želela biti podjetna, ko sem končala šolo, ostati v poslu; vendar ne vem, ko postaneš starejši si misliš: 'Kaj je zame pomembnejše zdaj, šola ali otroci?' Žal, ali na srečo, vedno ugotoviš, da so pomembnejši otroci. (Hessing 1993, 58)

Starejše ženske, ki delajo že dlje časa si bodisi želijo prihraniti nekaj denarja za pokojnino ali je to že del njihove identitete in statusa.

Kanadska raziskava avtorjev R. Beaujot in Z. R. Ravanera iz leta 2003 se ukvarja z raziskovanjem, koliko plačanega in koliko neplačanega dela opravita partnerja glede na različne družinske in družbene okoliščine. Analiza pridobljenih podatkov te raziskave je razkrila, da so deljene vloge bolj značilne za mlajše anketirance, kar je tudi pričakovano, saj se mlajše ženske odločajo za nadaljevanje svoje poslovne kariere tudi po rojstvu otroka. Dvojna obremenitev je najbolj pogosta med pari, ki nimajo otrok, čeprav bi predvidevali, da si pari, ki so manj obremenjeni, lažje enakomerno razdelijo delo. Tradicionalni oz. komplementarni model pa je najbolj prisoten v družinah, ki imajo otroke stare do dvanajst let. Če so anketiranci verni, ali živijo v podeželskem okolju, obstaja večja verjetnost za tradicionalni model ali pa dvojno obremenitev. Skladno s pričakovanji, pa je pri tisti skupini anketirancev, ki niso verni najmanj možnosti za tradicionalno delitev vlog.

Članek avtoric R. R. Seward, D. E. Yeatts, L. K. Zottarelli iz leta 2002 medsebojno primerja možnosti za porodniški dopust v dveh različnih državah in njunih socialnih sistemih – Švedski in Združenih državah Amerike. Primerjalna analiza je razkrila:

- v obeh državah je bil v preteklosti porodniški dopust kratek, saj je bil namenjen predvsem fizičnemu okrevanju po porodu, manj pa privajanju na spremembo v življenju staršev; sčasoma pa je rojstvo otroka postalo pomembnejše, saj prinese mnoge spremembe v življenje para;

- na Švedskem en mesec porodniškega dopusta pripada očetom; v primeru, da očetje tega meseca ne izkoristijo, družina do njega ni več upravičena;
- v ZDA so starši, zaposleni pri velikem delodajalcu, upravičeni do porodniškega dopusta, vendar ta dopust ni plačan;
- očetje se ne odločajo za porodniški dopust zaradi zmanjšanja dohodkov družine, saj statistično eno leto porodniškega dopusta ženskam vzame 1,7 % povečanja plače, moškim 5,2 % (razlog ni le denar, temveč tudi mame, ki kljub temu, da si želijo biti enakovredne svojim partnerjem, nočejo prepustiti skrbi za dojenčka svojemu partnerju);
- na Švedskem očetje izkoristijo svoj porodniški dopust šele po šestem mesecu starosti, saj se takrat začne zmanjševanje dojenja in lažje prevzamejo skrb za otroka;
- v obeh državah na splošno moški ugotavljajo, da njihovi nadrejeni in sodelavci niso zelo naklonjeni očetovskemu porodniškemu dopustu; drugače velja le za tiste očete, ki delajo v pretežno ženskem kolektivu, večina se zato odloča za tradicionalno spolno delitev vlog, kjer ženska ostane doma in skrbi za otroke in družino.

Vsi primeri dokazujejo, da so matere še vedno tiste, ki prevzemajo družinsko delo in skrb za otroke. Za najem dodatne pomoči se odločajo, kadar jim časovno zahtevna služba in/ali želja po nadaljevanju kariere zbudjata potrebo po zmanjšanju časa, ki ga porabijo za gospodinjstvo.

5 Javni in zasebni ponudnikih otroškega varstva

V empiričnem delu naloge bom predstavila in analizirala podatke, ki sem jih pridobila z intervjuji z različnimi osebami, ki so povezane z varovanjem in vzgojo otrok v Sloveniji. Te osebe so: gospa Olga Jukić, zaposlena na Sektorju za predšolsko vzgojo Ministrstva za šolstvo in šport; vodja združenja Sezam gospa Nada Kirn, ki je edina predstavnica legalno organiziranega zasebnega varstva otrok; direktorica Waldorfskega vrtca, gospa Milojka Lamut; gospa Monika Brodarič, ki je vodja pedagoškega programa v zasebnem vrtcu Mali princ v Domžalah in pa gospa Lucija (priimka ne navajam zaradi dogovora o anonimnosti), ki že vrsto let na svojem domu nudi zasebno varstvo otrok. V pogovorih z omenjenimi osebami sem želela pridobiti vpogled v stanje na področju varovanja in vzgoje otrok pri nas.

Glede na to, da je 95 odstotkov vrtcev v Sloveniji javnih, sem se odločila, da pridobim informacije o delovnem času vrtcev na Ministrstvu za šolstvo, znanost in šport. Avgusta 2005 sem gospe Olgi Jukić postavila nekaj vprašanj preko elektronske pošte, ona pa mi je posredovala svoje odgovore.

Gospa Jukić sem postavila vprašanje, kako so zastopani interesi staršev pri določanju delovnega časa vrtca. Sogovornica je pojasnila, da o delovnem času vrtca odločajo občine, skupaj z svetom vrtca, v času sprejemanju letnega delovnega načrta, o katerem potem razpravlja svet staršev. V primeru, da ima svet staršev drugačne predloge, kot jih vsebuje letni delovni načrt, jih predstavi svetu vrtca, v katerem so tudi trije predstavniki staršev (slednje predlaga svet staršev). Ti predstavniki naj bi čim bolj zastopali interese otrok in staršev. Ministrstvo neposredno ne odloča o poslovalnem času vrtcev, saj so potrebe staršev po poslovanju vrtca od okolja do okolja različne in se lahko iz leta v leto spreminjajo. Pregled nad tem vodi vodstvo vrtca, ki občasno izvede anketo o tem vprašanju. Ravnatelj kot kriterij za pripravo predloga za začetek in konec poslovanja vrtca v posameznem dnevu uporabi prisotnost tolikšnega števila otrok, kot to določa spodnji normativ za oblikovanje oddelka. Ker gre najpogosteje za otroke različnih oddelkov, ki se na začetku in koncu dneva združujejo, pride najpogosteje v poštev

normativ za kombinirane oddelke (kar pomeni največ 17 otrok). Vendar na podlagi razgovorov s starši in vrtci na ministrstvu ugotavljajo, da večina vrtcev začne in konča poslovalni čas vrtca, ko je otrok manj, kot določa spodnji normativ za oblikovanje oddelkov.

Do nadurnega dela v vrtcih ne prihaja. V skladu z letnim delovnim načrtom se določi sistematizacija delovnih mest vzgojiteljev in pomočnikov, zato lahko vrtec od staršev zahteva, da v primeru, ko po otroka ne pridejo pravočasno, sami poravnajo stroške dodatnega dela. Starši se občasno sicer obračajo na ministrstvo s pobudo za podaljšanje delovnega časa vrtca, vendar jih tam preusmerjajo na vrtce, ki imajo pristojnosti za to in se morajo usklajevati z občinami, ki so njihove ustanoviteljice. Podaljševanje poslovnega časa sodi med elemente letnega delovnega načrta, ki vplivajo na povečanje cen vrtca, saj morajo zaposliti dodatne strokovne delavce. Nemogoče pa je upoštevati željo vsakega od staršev, saj bi to zelo povečalo že sedaj (po mnenju staršev in občin) visoko ceno programa vrtcev.

Gospe Jukičevi sem zastavila tudi vprašanje, ali so na ministrstvu kdaj prejeli pobudo za ustanovitev organizacije, ki bi na državni ravni skrbela za plačljivo popoldansko varstvo. Odgovora na to nisem dobila. Res pa je, da obstaja nekaj vrtcev, ki imajo tudi popoldanske oz. turnusne oddelke. Glede na zgoraj omenjene odgovore sklepam, da je delovni čas v vrtcih dovolj dobro prilagojen uporabnikom, saj se starši očitno ne obračajo na ministrstvo z željo po njegovem podaljšanju. Verjetno je enostavneje določiti delovni čas v okolju, kjer večina staršev dela v isti organizaciji, ki ima fiksni delovni čas (npr. manjši kraj, kjer je večina ljudi zaposlenih v istem proizvodnem obratu), kakor v večjem mestu, kjer starši otrok v nekem vrtcu opravljajo tako časovno, kakor tudi po oddaljenosti od vrtca in doma, zelo različne službe.

Z namenom pridobitve podatkov, o prilagajanju zasebnega sektorja, potrebam staršev, sem opravila intervju s predstavnico edinega obstoječega registriranega združenja za to dejavnost pri nas – Sezama, in z varuško, ki to dejavnost »na črno« opravlja na svojem domu. Tako sem pridobila podatke o tem, kako določajo svoj delovni čas in kakšno vlogo

pri tem igrajo uporabniki njihovih storitev – starši. Zaradi števila opravljenih intervjujev so pridobljeni podatki zgolj ilustrativni. Osredotočila sem se le na zasebni sektor, javnega pa sem iz intervjujev izločila iz naslednjih razlogov. Prvič. Sistem odločanja v javnih vrtcih je bolj zapleten, saj morajo soglasje doseči občina kot lastnik vrtca, vodstvo vrtca in svet staršev, zaradi česar se težje prilagajajo trenutnim potrebam. Drugič. Finančna sredstva so pri javnih vrtcih bolj omejena, kot pri zasebnih, saj njihov pretežni del prispeva občina. To mi je potrdil tudi odgovor gospe Jukičeve iz Ministrstva za šolstvo, znanost in šport, ki je povedala: »Dejstvo je, da je nemogoče upoštevati željo vsakega od staršev (kar posamezniki želijo), saj bi to zelo povečalo že sedaj (po mnenju staršev in občin) visoko ceno programa vrtca.« Javni sektor se verjetno težje prilagaja uporabnikom kakor zasebni, zato sem se odločila, da raziščem domnevno bolj dinamičen in prilagodljiv del trga.

V iskanju podatkov sem vzela v obzir le ponudbeno stran, saj sem želela ugotoviti, kakšne so razlike med posameznimi ponudniki v zasebnem sektorju. Zaradi razlik v dejavnostih, ki jih opravljajo intervjuvanci, sem vprašanja delno prilagodila. Kljub temu sem skušala dobiti odgovore na vprašanja, ki so se mi zastavljala ob pripravi teoretičnega dela naloge. Intervjuji so potekali pri anketirancih doma ali na delovnem mestu, trajali so dobre pol ure. Izvajala sem jih od julija do septembra 2005.¹⁰ Do takšnega časovnega razpona je prišlo zaradi dejstva, da so bile odgovorne osebe v nekaterih organizacijah nedosegljive zaradi dopustov ali pa zaposlene s pripravami na novo šolsko leto.

Varovanje otrok se odvija tudi na področju sive ekonomije. V časopisih so objavljeni oglasi, s katerimi družine iščejo varstvo za svojega otroka na njihovem ali varuškinem domu. V septembru 2005, ko sem pripravljala ta del diplomske naloge, sem intenzivneje spremljala oglase v sobotnih izdajah časopisa Delo, a žal nisem zasledila nobenega. Potem pa sem preverila še Salamonov oglasnik, vendar tudi tam nisem našla nobenega

---

¹⁰ S pisanjem diplomske naloge sem začela leta 2005.

tovrstnega oglasa, verjetno zaradi dejstva, da morajo naročniki oglasa izdati svoje podatke, kar pomeni, da njihovo dejavnost lahko izsledi tudi inšpekcija.¹¹

Varstvo otrok v Sloveniji je močan sektor sive ekonomije, v katerem delujejo predvsem mlajše upokojenke. Starši se za takšno možnost varstva otrok verjetno odločijo zaradi bližine doma in cene varstva. Cena takšnih storitev je verjetno nekoliko nižja kakor v vrtcih in je zato bolj privlačna za starše. Vendar otroci tu nimajo organiziranega vzgojnega programa, takšne storitve so naravnane predvsem na varstvo. Razloge za uporabo takšnih storitev bom preverila v pogovorih z varuškami in starši.

Opravila sem intervjuje z gospo Nado Kirn, direktorico Združenja staršev in otrok Sezam, z gospo Milojko Lamut, direktorico zasebnega Waldorfskega vrtca, gospo Lucijo, varuško¹² in gospo Moniko Brodarič, ki je pedagoška vodja v zasebnem vrtcu Mali princ v Domžalah. Odgovore sem smiselno razvrstila glede na vprašanja in odgovore.

Na vprašanje kdaj in kako je bila ustanovljena organizacija Sezam mi je gospa Nada Kirn odgovorila:

Leta 1987 je bila podana pobuda za ustanovitev male varstvene enote, vendar pa sistem v tistem času ni omogočal nobene drugačne oblike varstva otrok razen vrtcev, zato so mnogi ljudje to opravljali privatno – na črno. To je bil projekt, ki ga je zasnovala Zveza socialistične mladine – družboslovci za družbene spremembe. Projekt je sprva stekel kot ad hoc projektna skupina republiške konf.

---

¹¹ Z. Šadl (2006, 36) navaja, da je od leta 1997 na ponudbo storitev preko oglasov verjetno vlivala tudi nova določba, po kateri so ponudniki, ki svoje storitve oglašujejo v medijih, dolžni predložiti dokaze o priglasitvi osebnega dopolnilnega dela (kamor je uvrščeno tudi pomoč v gospodinjstvu in varovanje otrok).

¹² Nameravala sem opraviti intervju z dvema varuškama. Izvedba drugega intervjuja ni bila mogoča, saj sem poizkušala dobiti gospo, ki je svojo storitev ponujala s pomočjo oglasa, ki je bil nalepljen v parku v naselju, kjer živim. Na njem je pisalo, da nudi varstvo otrok v lastni hiši z lepim ograjenim vrtom, spodaj ni bilo naslova, le telefonska številka mobilnega telefona. Poklicala sem jo, da bi se dogovorili za intervju, vendar kljub večkratnim poizkusom nisem imela sreče. Domnevam, da se je prestrašila, čeprav sem ji pojasnila, da bo intervju anonimen. Ob prvem klicu mi je povedala, da je prej več let delala v vrtcu.

zveze socialistične mladine Slovenije, kasneje; leta 1989, pa so z mestom dosegli konsenz in omogočeno je bilo delo v obliki eksperimentalnega projekta. Od leta 1990 dalje pa je registrirano kot društvo.

Gospa Lucija mi je na vprašanje, kako se je odločila za varstvo otrok na svojem domu, povedala:

Sama imam tri otroke, ki so sicer že odrasli (32, 29 in 28 let), tako da mi delo z otroci ni tuje, vedno pa sem tudi pazila otroke vseh kolegic. Včasih smo imeli doma podjetje, vendar, ko sva se z možem ločila, je tudi podjetje nehalo delovati, tako nisem imela več dela. Zaradi astme sem invalidsko upokojena, pokojnina pa je zelo nizka. Prijateljica je imela zelo suhčenega otroka, potem je pa rekla, da če ga bo kdo uspel zrediti, ga bom jaz, tako sem najprej čuvala njega, potem še njegovo mlajšo sestrico, ki je imela okvaro sluha in je bila oprerirana. Na rojstnodnevni zabavi teh otrok sem potem dobila že štiri nove otroke za tisto jesen, otroci so našli mene, ne jaz njih. Tako že osem let pazim otroke, zagotovo jih je bilo že kakih 24.

Na vprašanje o ustanovitvi Waldorfskega vrtca sem od gospe Milojke Lamut; direktorice tega vrtca dobila naslednjo informacijo: *Osnova je Waldorfska pedagogika, prvi vrtec sta ustanovila zakonca Simčič, gospod je bil Slovenec, gospa iz Švice, od kjer sta tudi prinesla znanje. To je bilo l. 1989. Leta 2006 je bila ustanovljena Waldorfska šola. V Ljubljani je en vrtec v Šmarju Sap, drugi je ta v Šentvidu.*

V vrtcu Mali princ v Domžalah pa mi je gospa Monika Brodarič, pedagoška vodja vzrok za nastanek pojasnila: *V Domžalah je bilo pomanjkanje mest za otroke v javnih vrtcih.*

Vse zgornje oblike zasebnega varstva otrok so očitno nastale zaradi določenih potreb na trgu. Večina ponudnikov je ugotovila, da na trgu obstajajo ljudje, ki si želijo ali potrebujejo določene usluge, ki jih do tedaj ni nudil noben ponudnik v okolici, zato so začeli s to dejavnostjo. Edini primer, ki izhaja bolj iz uveljavljanja novih pedagoških načel v Sloveniji in ne toliko iz potreb okolice, je Waldorfski vrtec.

Zanimalo me je tudi naraščanje števila uporabnikov storitev.

Gospa N. Kirn; Združenje Sezam: *Prva tri do štiri leta delovanja je število varstev naraščalo, za vmesni čas nimam nobenih podatkov, vendar mislim, da je tako kot v zadnjih petih oziroma šestih letih nekako enako.*

Gospa Lucija, varuška:

Trenutno imam te štiri otroke. Navadno vzamem štiri, ker jih toliko človek še lahko lepo uredi. Letos sem imela že februarja zapolnjena vsa mesta. Včasih jih je tudi manj. Ponavadi sta dva fanta in dve punčki, ampak letos imamo samo enega fanta. Včasih mi pomagata še hči ali mama, ker gremo vsak dan za kake tri ure ven, takrat pa rabimo pomoč.

Gospa M. Lamut, Waldorfski vrtec: *Ves čas imamo dve skupini od drugega leta do predšolskih. Skupine so mešane, imamo od 24 do 30 otrok, število otrok niha, lani je bilo otrok premalo, saj sta nam naenkrat v šolo odšli kar dve generaciji, tisti, ki so šli še v osemletko v prvi razred in tisti, ki so šli v prvi razred devetletke, to se je zelo poznalo.*

Gospa Monika Brodarič, Vrtec Mali princ:

Število otrok v vrtcu se je večalo. Včasih so bile le tri skupine, kasneje smo dodali še eno. Skupine so najprej delovale z manj otroki v posamezni skupini, zdaj so polne. Imamo dva koncesijska oddelka, za otroke stare od enega do treh let in dva zasebna oddelka od treh do šestih let. Interesa je mnogo, sploh za prvo starostno skupino. Lahko bi napolnili še 2 skupini po 14 otrok. Smo edini vrtec v Sloveniji, ki ima poleg koncesijskih tudi popolnoma zasebne oddelke.

Glede na odgovore lahko sklepamo, da povpraševanje za zasebno varstvo narašča, saj so vsi programi polni še pred začetkom šolskega leta. Vsi ponudniki, razen Sezama, tudi omenjajo, da imajo veliko zainteresiranih staršev, vendar jim prostori in druge zmogljivosti ne omogočajo sprejemanja večjega števila otrok. Starše torej zanima drugačna ponudba, čeprav morajo zanjo plačati več kot v javnem sektorju.

Dalje me je zanimalo, kako ponudniki finančno ovrednotijo svoje delo.

Gospa N. Kirn; Združenje Sezam:

Cene varstva ali inštrukcij niso nikoli bile mišljene komercialno, dve uri dela naj bi pokrivali ceno ene vstopnice za kino ali pa pice. Trenutna cena za varstvo je 650 tolarjev (2,7 eura) na uro, gledamo pa tudi, da je cena sprejemljiva za obe strani, varuhe in starše. Ceno bi dvignili v primeru, da bi se večje število varuhov pritoževalo, da je prenizka.

Ga. Lucija, varuška:

Moja cena je letos 80.000 tolarjev (približno 334 eurov), smo pa zmenjeni, da ta mesečna cena ostane za ves čas, ko je otrok pri nas. Eva ima od lani še 70.000 (približno 292 eurov). Malo sem zvišala, saj je šlo gor tudi kurilno olje, jaz pa hočem stvari urediti tako, da je otrokom lepo. Cena ni nizka, računajo pa nekatere še več, vem da nekateri ljudje toliko na mesec zaslužijo, vendar sem jaz za vsa dela sama, iz tega pa tudi kupim hrano, ogrevam in jim po mojem nudim veliko sebe.

Gospa M.Lamut, Waldorfski vrtec:

Naše načelo je, da naj bi za vsakega otroka dobili najmanj 72.000 tolarjev (približno 300 eurov), delno to krije občina, iz katere je otrok doma, glede na plačilni razred, v katerem je družina, ostalo plačajo starši sami. Žal občina krije le 85 % razlike do polne cene programa, pri nas je cena programa nekje med 34.000 in 35.000 tolarji (med 142 in 146 euri). Vendar se s kakšnimi starši tudi kdaj kako dogovorimo, če imajo slučajno finančne težave, da ne bi zaradi tega otrok izostal od programa.

Gospa M. Brodarič, Vrtec Mali princ: V koncesijskih oddelkih je plačilo enako kakor za javne vrtce, za zasebne oddelke pa morajo starši enako kot v javnih vrtcih oddati podatke o plačah, potem pa jih rangiramo po lestvici. Za zasebne oddelke cene postavlja vodstvo vrtca, letos starši plačajo od 58.000 do 73.000 tolarjev (od 242 do 305 eurov).

Cene občasnega varovanja otrok niso visoke, glede na to, da varuh ali varuška pride na dom in se običajno posveti le enemu otroku. Res pa je, da se tovrstno varstvo večinoma opravlja v večernem času, ko otroci spijo, kar pomeni, da varuhi za njih ne pripravijo posebnega programa (njihovo delo je kljub temu odgovorno). V obeh zasebnih vrtcih so cene podobne, čeprav jih v obeh vrtcih ne plačujejo neposredno starši, nekaj plača tudi

občina preko koncesij, kar lahko pomeni precejšnjo razliko. Nekaj višja je le cena zasebnega varstva pri gospe Luciji, ki pa za otroke tudi kuha. Običajno ima v oskrbi največ štiri otroke naenkrat, kar pomeni, da so ti deležni večje pozornosti.

Intervjuvance sem tudi povprašala o njihovem pogledu na razloge, zaradi katerih se starši odločajo za zasebno varstvo otrok.

Gospa N. Kirn, Združenje Sezam:

To so starši, ki imajo različen delovni čas (zvečer, popoldan in nočne), ki potrebujejo dodatno varstvo, zaradi fleksibilnosti. V zadnjem času imamo več spremestev iz vrtca ali šole domov, ko varuh pelje otroka iz vrtca ali šole do doma in tam z njim počaka na starše. To je verjetno posledica uvajanja evropskega delavnika pri nas. Veliko varstev pa opravimo tudi v družinah tujcev, ker oni nimajo babic ali drugega družinskega zaledja. Obstajamo 15 let in imamo eno tretjino dopoldanskih, tretjino popoldanskih in tretjino večernih varstev. Nekaj časa smo imeli več dopoldanskih varstev zaradi bolniških oziroma zaradi pritiska delodajalcev na starše. Večerna varstva pa se povečajo takrat, ko je kakšen koncert ali drug dogodek zanimiv za generacijo ljudi z majhnimi otroki; takrat imamo mi ogromno dela.

Ga. Lucija, varuška:

Ker je skupina manjša, bolj pride do izraza pristen stik z otroki, lahko vsakega pocrklijam in pomirim, jih navadim določenega reda, na primer pri spanju. Starši danes nimajo nobenega reda in zato otroci marsičesa ne znajo, ko pridejo k nam. Nočejo spati ali počivati, ne znajo jesti. Ker sem sama imela 15 let, ko sem imela prvega otroka, se nisem ravnala po nobenih pedagoških principih, ampak po instinktu. Sicer je lepo, da otroka upoštevaš, vendar mu ne smeš dovoliti, da ti on diktira delovnik, mora imeti red, na katerega je navajen, da gredo stvari lažje. Nekaj časa traja, da usvojimo ta red, da se navadijo na posteljo; če želiš štiri otroke urediti, nahraniti, previti in jih peljati ven, moramo kar slediti redu. Starši se za varstvo odločajo tudi zaradi manjše skupine, saj so otroci tako manj bolni in tudi bolj humano je, saj niso vrženi od doma v neko ogromno skupino, pri meni je bolj podobno družini.

Gospa M.Lamut, Waldorfski vrtec:

Naši uporabniki so starši, ki jim ni vseeno, kakšno vzgojo ima njihov otrok, ni važna le bližina, zelo pomembno je tudi mirno okolje. Starši so povezni z naravo, želijo osebni pristop, vpletenost staršev v dejavnosti vrtca, osebni pristop, naravne materiale za igro, povezanost programa z letnimi časi in praznovanji. Imamo mahne skupine, kar je boljše zaradi zdravja, saj otroci niso tako odporni. Ni pritiska, saj se ne učimo, otroci novo znanje usvojijo preko ponavljanja in ritma. Imamo stalen ritem in nevsiljivo vodimo otroka z zgledom odraslega - vzgojiteljice. Otroci se dostikrat ne zavedajo svojih dejanj, naredijo jih podzavestno, ne iz zlobe.

Gospa M. Brodarič; Vrtec Mali princ:

Ker sta oddelka na koncesijo namenjena mlajšim, in so vpisani zelo različni otroci, nam v zasebnih oddelkih ostanejo otroci, katerih starši so zadovoljni z našim delom. V zasebnem sektorju si bolj fleksibilen, nisi pod pritiskom in vse je bolj umirjeno. Seveda izvajamo vse, kar je predpisano z zakonom, vendar si lahko bolj prilagodljiv, prisluhneš željam staršev, če želimo na izlet ali delati kaj novega, ne porabimo mnogo časa za zunanje odobritve, recimo za material, sredstva ali igrače, ker imamo vodstvo v isti stavbi.

Starši se za izbiro zasebnega varstva odločijo, kot to vidijo in pojasnjujejo intervjuvanci, na podlagi različnih razlogov. Nekateri potrebujejo le občasno varstvo v popoldanskem času, ki je primerno tudi za otroke, ki niso več v vrtcu; to nudi Sezam. Drugi si želijo, da bi bili otroci vključeni v kakšne posebne dejavnosti, ki so del obeh zasebnih vrtcev, tretji pa želijo le bolj osebni pristop in drugačen način dela z otroci.

Varovanje otrok večina ljudi še vedno razume kot del ženskih družinskih nalog in obveznosti, zato me je zanimalo, kdo izmed staršev se dogovarja za varstvo oz. kdo je neposredni naročnik.

Gospa N. Kim, Združenje Sezam:

Varstvo večinoma naročajo ženske, poteka pa vse po dogovoru. Velikokrat se je zgodilo, da je bilo vse dogovorjeno z varuhom, potem pa starši niso bili

dogovorjeni med seboj, oče je na primer zavrnil varuha, ki je prišel pazit otroka – ker je bil fant. Domače delo in varstvo otrok je tisto, kar predvsem šteje v brezplačno opravljeno delo, ko je treba oklestiti stroške družinskega proračuna, so ti stroški prvi, ki odpadejo in se prevalijo nazaj na ženske. Mislim, da delitev dela predstavlja globok problem, zato je veliko ločitev, ker si ljudje ne predstavljajo, kaj je to delo. Zato bi potrebovali več družinskih, ne pa samo čistilnih servisov.

Ga. Lucija, varuška:

To je odvisno od družine, večkrat mogoče mame, čeprav se očetje v 50 ali 70 odstotkih vključujejo, mladi moški zdaj bolj sodelujejo, čeprav se mi zdi, da oni včasih ne vedo, kaj naj počno s takšnim malim palčkom. Je pa res, da se mi zdi, da imajo ljudje vedno kasneje otroke, tam okoli 35. leta. Ne glede na to, kakšno izobrazbo imajo ali prihodke, saj takrat se nihče več ne bori za preživetje, saj so vsi že situirani, se mi zdi da, 70 % staršem danes otroci pomenijo prtljago – čeprav je Samsonite. Ne ukvarjajo se veliko z njimi, obremenjeni so s kariero.

Gospa M. Lamut, Waldorfski vrtec in gospa M. Brodarič sta povedali, da so to večkrat mame. Kljub splošnim predstavam, da imajo danes očetje bolj enakovredno vlogo pri skrbi in vzgoji otrok, se iz zgornjih odgovorov kaže, da za to še vedno skrbijo ženske.

Predvidevala sem, da se je uporaba zasebnega varstva povečala tudi zaradi sprememb v tipu družine. Pridobila sem naslednje odgovore:

Gospa N. Kirn, Združenje Sezam: *Veliko je samohranilcev. Kličejo moški, ki imajo otroka le enkrat tedensko v varstvu, radi bi kvalitetno preživeli čas, pa tudi samske matere, ki imajo zaradi socialnega položaja dve službi.*

Ga. Lucija, varuška: *Pri mojih otrocih ni nobenih velikih sprememb, vsi imajo očeta in mamo, sta ponavadi oba zelo zaposlena.*

Gospa M. Lamut, Waldorfski vrtec: *Pri nas ima večina otrok oba starša in živijo skupaj, vendar je to verjetno zato, ker so to ljudje, ki jim družina pomeni veliko vrednoto. Zelo malo imamo otrok samohranilcev.*

Gospa M. Brodarič, Vrtec Mali princ: *Razen tega, da veliko staršev le živi v skupnem gospodinjstvu, niso poročeni, ni nekih pretiranih sprememb. Redko imamo samohranilce, skoraj nikoli.*

Občasnega zasebnega varstva se očitno v večji meri poslužujejo starši samohranilci. Potrditev za takšno sklepanje sem dobila na Sezamu, ki nudi občasno varstvo. Kontinuirano zasebno varstvo pa je očitno bolj prisotno v družinah z obema staršema. Res pa je, da občasno varstvo pomeni nujo, zasebni vrtci in vsakodnevno varstvo pa prestiž, ki si ga verjetno lahko privoščijo le družine z višjimi dohodki. Možnost, da ima družina višje dohodke je večja, če sta prisotna in zaposlena oba starša.

Zanimala me je prilagodljivost zasebnega sektorja v primerjavi z javnim, ki deluje precej togo, glede na postopke, ki so potrebni za spremembe.

Ga. Lucija, varuška: *Moj delovnik je čisto prilagojen staršem, čeprav dostikrat zamudijo. Se je pa dostikrat že zgodilo, da so pozabili priti iskat otroka. Recimo on je bil zdravnik, je operiral in mislil, da bo žena šla po otroka, ona pa se je zanašala nanj. No otrok sicer ni ostal čez noč, ampak se dogaja tudi tako.*

Gospa M. Lamut, Waldorfski vrtec:

Delamo od 7.00 do 16.00 ure. Izjemoma do 16.30, vendar mora katera od vzgojiteljic ostati dlje. Z letošnjim šolskim letom smo podaljšali za pol ure. Za kaj več bi rabili dodatno pomoč, za kar pa nimamo sredstev. Zaenkrat ne nameravamo podaljšati delovnega časa, saj niti polovica staršev ni izrazila želje, da bi jih to zanimalo. Poleg tega se nam tudi zdi, da je za otroke dobro, da tistih nekaj ur, ki jih še ostane popoldan preživijo v krogu družine.

Gospa M. Brodarič, Vrtec Mali princ:

Delamo od 6.45 do 17.15. Večina otrok je v vrtcu do 16.30, vendar se delovni čas podaljša, če so v vrtcu kakšne dejavnosti, saj jih potem pustimo, da se še malo poigrajo. Starši so zadovoljni, saj ob koncu in začetku šolskega leta izvedemo anketo o željah, tako da o tem odločajo starši. Delovni čas se prilagaja glede na želje staršev. Sicer imamo nekaj primerov, ki stalno zamujajo (večinoma zjutraj), vendar to ni zaradi službe, to je navada. Popoldan imajo starši možnost, da lahko

enkrat na pol leta, če vidijo, da bodo zamudili, ali imajo neko obveznost pokličejo in to sporočijo. Vendar se je to zgodilo le enkrat v treh letih.

Na podlagi pridobljenih odgovorov se kaže večja prilagodljivost zasebnih ponudnikov željam staršev, razen v primeru Waldorfskega vrtca, kjer imajo pedagoške pomisleke in/ali premalo sredstev ter osebja.

Na vprašanje, kako ocenjujejo, da bo področje varstva in vzgoje otrok izgledalo v prihodnje, so mi intervjuvanci odgovorili:

Gospa N. Kirn, Združenje Sezam:

Že sedaj so nekatera velika podjetja svojim zaposlenim – mladim staršem dali boniteto v obliki plačanih ur varstva njihovih otrok. Pri nas so vnaprej plačali varstvo, njim pa razdelili kupone. Za boljše medsebojne odnose, da starše manj skrbi, tudi če se obseg dela poveča. Obstaja konvencija o razbremenjevanju družin od družinskih obveznosti (izdala Mednarodna organizacija dela), eden izmed členov pravi, da naj bi tisti zaposleni, ki imajo otroke šli dan pred praznikom eno uro prej domov, da v miru opravijo nakupe in se izognejo gneči in stresu. Vendar, ker konvencija ni določilo, ni obvezujoča.

Ga. Lucija, mi je povedala, da otroke dobi po priporočilu drugih staršev, zato je imela v letu 2005 za 3 nove otroke rezervirano že februarja. Povedala je: *Jaz nikoli ne iščem otroka na silo, saj nočem, da bi dobila koga, ki mi ga ni nihče priporočil in ga ne poznam. Raje jih imam manj, saj se moraš s starši tudi osebno ujeti, ker si čez dan mama njihovih otrok, mora biti tak odnos, da lahko povem, kaj je otrok čez dan delal, kaj opažam. Zato ne ve, kako bo v prihodnje.*

Gospa M. Lamut, Waldorfski vrtec: *Ne morem predvideti, upam, da bo kaj bolje. Drugače bo le, če bodo ljudje sprevideli, kako pomembno je otroštvo in igra za zdrav razvoj otroka.*

Gospa M. Brodarič, Vrtec Mali princ: *Širiti se žal ne moremo zaradi prostora v hiši, razen če bi pokupili vsa zemljišča okoli nas. Interesa je mnogo, sploh za prvo starostno skupino. Lahko bi napolnili še 2 skupini po 14 otrok.*

Kot lahko razberemo iz odgovorov interes za zasebno varstvo narašča, saj si vedno več staršev želi kvalitetnejšo vzgojo za svoje otroke. Predvidevamo lahko, da bo zasebno varstvo tudi v prihodnje naraščalo, saj bodo službe vedno bolj zahtevne.

6 Sklep

Osnova vsake človeške družbe in njenega načina življenja je prenos družbenih vrednot in norm – socializacija, ki se izvaja znotraj družine. Družina torej predstavlja tisto osnovno celico, ki svojim članom nudi oskrbo in tudi emocionalno oporo. Sodobna družba zaradi tržnega načina, ki je prisoten na vseh področjih našega življenja, prinaša večjo tekmovalnost, ki od nas zahteva, da smo v zunanjem svetu močni in stabilni. Da je to mogoče, potrebujemo močno zaledje, ki naj bi ga dobili doma – pri svoji družini. Oskrba in emocionalna opora družinskih članov, je zgodovinsko vezana na ženske članice družin, ki pa so danes v vse večjem številu zaposlene zunaj doma – tako poleg plačanega dela še vedno opravijo glavnino skrbstvenih nalog in emocionalne opore. Mladi očetje sicer prevzemajo večji delež družinskega dela v primerjavi z njihovimi očeti ali starimi očeti, vendar večji delež še vedno nosijo ženske.

Večje sodelovanje žensk na trgu plačanega dela in opravljanje neplačanega dela v zasebni sferi povzročita dvojno obremenjenost oziroma odpirata vprašanje, kako uskladiti službene in družinske obveznosti.

Pomoč pri opravljanju vsakodnevnih družinskih nalog v Sloveniji v veliki meri nudijo sorodniki in prijatelji, vendar takšna neformalna pomoč prinaša obvezo – moralno odgovornost, da uslugo vrnemo. Ker se ljudje za gospodinjsko pomoč in varstvo otrok odločajo ravno zaradi pomanjkanja časa, pa takšna odgovornost zopet pomeni nezaželeno časovno obvezo.

Rešitev na področju varovanja in vzgoje otrok je prenos teh funkcij na različne javne in zasebne organizacije. Problem javnih vrtcev je ta, da so večinoma vezani na delovni čas, ki se pokriva z delovnim časom zaposlenih staršev – konča se takrat, ko naj bi se končal tudi »normalen« delovnik. Ker se delovni čas zaposlenih staršev podaljšuje, je zato potrebno iskati druge rešitve, ki nudijo večjo prilagodljivost. Zasebne varstvene organizacije so navadno uporabnikom prijaznejše, saj so nekoliko bolj fleksibilne glede delovnega časa, po drugi strani pa so povezane s precej višjimi cenami. V zasebne vrtce je po podatkih, pridobljenih z opravljenimi intervjuji, vključenih več otrok iz

dvostarševskih družin. Razlog za to je verjetno dejstvo, da so cene programov v teh vrtcih višje, kakor v javnih vrtcih in si zato vključevanje v takšne oblike varstva lahko privoščijo le družine z dvema dohodkoma. Po mnenju gospe Nade Kirn, predsednice Zveze Sezam, se v Sloveniji občasnega popoldanskega varstva večinoma poslužujejo enostarševske družine zaradi nuje, saj v tistem času opravljajo plačano delo, ki jim omogoča preživetje.

Alternativa javnim in zasebnim organizacijam pa je ponudba varuš, ki svoje storitve opravljajo na »črno«, nelegalno. Ta ponudba je sicer cenovno ugodnejša, saj varuške ne plačujejo davkov, vendar pa ima tudi nekaj negativnih lastnosti. Ker se storitev opravlja »na črno«, nam nihče ne zagotavlja, da je oseba kvalificirana za delo, ki ga opravlja. Preverjanje in reference so mogoče le na osnovi osebnih poznanstev. To lahko predstavlja precejšen problem, saj varuške preko varovanja in vzgoje otrok vstopajo na najintimnejša področja družine. Drug vidik težav pa se nahaja na strani ponudnic varstva, saj so zaradi neurejenih razmerij velikokrat izpostavljene finančnemu, časovnemu in čustvenemu izkoriščanju delodajalcev.

Problematika, ki je torej najbolj pereča na področju zasebnega varovanja otrok je torej zakonska neurejenost tega področja oziroma ignoriranje ogromnega trga sive ekonomije. Slednji po eni strani nudi pomoč velikemu številu staršev, da tako lažje izpolnjujejo svoje naloge in cilje v zahtevnem svetu dela in poslovnem svetu, ali pa lažje dosega cilje povezane z dodatnim izobraževanjem. Po drugi strani pa to področje zaposluje veliko število delavk, ki bi brez dodatnega dohodka, ki jim ga varstvo otrok nudi, postale socialni problem države. Za dobro obeh strani, predvsem pa otrok, ki bi s tem pridobili bolj kvalitetno varstvo, je nujna ureditev zakonodaje na tem področju.

7 Literatura

Beaujot, Roderic in Zenaída R. Ravanera. 2003. *Relative participation of men and women in paid and unpaid work: An analysis of variations by individual, family and community characteristics*. London Canada: University of Western Ontario: Population Studies Centre.

Casseli, Giovanni. 1988. *Življenje skozi stoletja*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Černigoj Sadar, Nevenka in Aleksandra Kanjo Mrčela. 2007. *Delo in družina: s partnerstvom do družini prijaznega delovnega okolja*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede (Knjižna zbirka Ost).

Gordon, Judith in Karen S. Whelan-Berry. 2004. It takes two to tango: an empirical study of perceived spusal/partner support for working women. *Women in Management review* 19 (5): 260-273. Dostopno prek: <http://www.emeraldinsight.com> (25. avgust 2005).

Haralambos, Michael in Martin Holborn. 1999. *Sociologija: teme in pogledi*. Ljubljana: DZS.

Hessing, Melody. 1993. Mother's management of their combined workloads: clerical work and household needs. *The canadian review of sociology and antropology*. Dostopno prek: <http://www.proquest.co.uk/en-UK/> (25. avgust 2005).

Hrženjak, Majda. 2007. *Nevidno delo*. Ljubljana: Mirovni inštitut, Inštitut za sodobne družbene in politične študije.

Internetni vir 1. *Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije*. 2008. Dostopno prek: <http://www.zpiz.si/src/pravice/starostna09.html> (12. december 2008).

Internetni vir 2. *Statistični urad Republike Slovenije*. Dostopno prek: <http://www.stat.si> (15. december 2008).

Internetni vir 3. *Ministrstvo za šolstvo in šport RS*. Dostopno prek: <http://www.mss.gov.si/> (19. december 2008).

Jogan, Maca, Jasna Fischer, Polonca Končar, Maja Košak, Tanja Rener, Katja Boh in Vida Milošević. 1986. *Ženske in diskriminacija*. Ljubljana: Delavska enotnost.

Jogan, Maca. 1990. *Družbena konstrukcija hierarhije med spoloma*. Ljubljana: Fakulteta za sociologijo, politične vede in novinarstvo.

- Kanjuo Mrčela, Aleksandra in Nevenka Černigoj Sadar. 2004. *Zaključno poročilo: Raziskava starši med delom in družino*. Dostopno prek: <http://www.uem.gov.si/fileadmin/uem.gov.si/pageuploads/ocetovstvo-raz-por-starsevstvo.pdf> (13. januar 2009).
- Oakley, Ann. 2000. *Gospodinja*. Ljubljana: Založba/*cf. (Lila zbirka).
- Tijdens, Kea, Tanja van der Lippe in Esther de Ruijter. 2003. *Working women's choices for domestic help: The effects of financial and time resources*. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam: Amsterdam institute for advanced labour studies.
- Seider, Reinhard. 1998. *Socialna zgodovina družine*. Ljubljana: Studia humanitatis: ZRC.
- Seward, Rudy Ray, Dale E. Yeatts in Lisa K. Zottarelli. 2002. Parental leave and father involvement in child care: Sweden and the United States. *Journal of comparative family studies* 33 (3): 387-400. Dostopno prek: <http://www.proquest.co.uk/en-UK/> (10. avgust 2005).
- Singelton, Andrew in JaneMaree Maher. 2004: The »new men« is in the house: men, social change and housework. *Journal of men's studies*. Dostopno prek: <http://www.proquest.co.uk/en-UK/> (25. avgust 2005).
- Meagher, Gabriele. 2000. Is it wrong to pay for housework? Indiana university press. *Hypathia* 17 (2): 52-66. Dostopno prek: <http://inscribe.iupress.org> (10. januar 2009).
- Šadl, Zdenka. 2004. Najete gospodinje in nadomestne matere. *Torija in praksa* 41 (5-6): 979-991.
- 2006. Plačano gospodinjsko delo v Sloveniji. *Družboslovne razprave* 22 (53): 33-54.
- Šadl, Zdenka in Valentina Hlebec. 2007. Emocionalna opora v omrežjih srednje in starejše generacije v časovni perspektivi. *Teorija in praksa* 44 (1-2): 226-253.
- Tomšič, Vida. 1959. *O zakonski zvezi, družini in gospodinjstvu v socializmu*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Winsor, Robert D. in Ellen A. Ensher. 2000. *Choices made in balancing work and family: Following two women on a 16-year journey*. Layola Marymount University. Dostopno prek: <http://jmi.sagepub.com> (20. december 2008).
- Zakon o vrtcih*. Uradni list republike Slovenije 100/2005. Dostopno prek: www.uradni-list.si/1/objava/jsp?urlid=2005100&stevilka=4349 (24. januar 2009).